

นวโกวาท

[หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี]

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส

ทรงแต่ง

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

คุณแม่สมเด็จยก เล้าตระกูล

ณ เมรุวัดประยูรวงศาวาส ธนบุรี

จันทร์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

คุณแม่สมเกิดยง เต่าตระกูล

เมื่ออายุ ๗๓ ปี

ประวัติ

คุณแม่ส้มเกลี้ยง เล่าตระกูล

คุณแม่เป็นบุตร นายยงกว้าง แซ่เล่า และนางทองอยู่ ผัวศาลคือ
เกิดเมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๓๕ ตรงกับวันเสาร์ขึ้น
๑๐ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง ณ บ้านตำบลสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
และได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็งที่เนื้องอก เมื่อวันที่ ๒
สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๒ ตรงกับวันเสาร์แรม ๕ ค่ำ เดือน ๘
ปีระกา ที่บ้านถนนลาดพร้าว อำเภอบางกะปิ จังหวัดพระนคร รวม
อายุได้ ๗๗ ปี ๑ เดือน ๑๕ วัน.

พี่น้องร่วมบิดา มารดาของคุณแม่ มีรวม ๗ คน คือ

๑. นางฮุ้น (ถึงแก่กรรม)
๒. นายไข่ (ถึงแก่กรรม)
๓. นางเหลว (ถึงแก่กรรม)
๔. นางแป๊ะ (ถึงแก่กรรม)
๕. นางส้มเกลี้ยง (ถึงแก่กรรม)
๖. นางทองมี (ถึงแก่กรรม)
๗. นางหึงม

เมื่อคุณแม่อยู่ในวัยเด็ก

คุณแม่ได้รับการเลี้ยงดูอบรมในค่าน

กิริยามารยาท และงานบ้านงานเรือนตามแบบกุลสตรีไทยทั่วไป แม่ใน

สมัยนั้นจะยังไม่ยอมให้ผู้หญิงเรียนรู้หนังสือมากนัก คุณแม่ก็ยังแสดงความเฉลียวฉลาดและสนใจในการเรียน จนสามารถอ่านออกเขียนได้ คี๋เทียม ๆ ญาติที่เป็นชาย คุณแม่เติบโตอยู่ที่บ้านเกิดอย่างมีความสุข คุณแม่เป็นผู้ช่วยเหลือกิจการงานในบ้านทุกประเภท และยังเป็นกำลังสำคัญในการประกอบอาชีพของครอบครัวอีกด้วย

เมื่อคุณแม่อายุได้ ๒๑ ปี คุณแม่ได้สมรสกับนายอากรกวางเจีย แซ่ลิ มีบุตรหญิงหนึ่งคนชื่อ เฉลียว (ซิวเซ็ง) แล้วนายอากรกวางเจีย ได้ถึงแก่กรรมหลังจากนั้น ๕ ปี ในพุทธศักราช ๒๔๖๘ คุณแม่ได้สมรสกับนายถนอม ทรรพกาญจน์ และมีบุตรหญิงอีกหนึ่งคน แต่คุณแม่ก็ต้องประสบเคราะห์กรรมในชีวิตสมรสอีกครั้งหนึ่ง และต้องเลี้ยงดูบุตรทั้งสองตามลำพังตั้งแต่วัยคนเล็กอายุได้ ๗ ปี ชะตาชีวิตของคุณแม่ในช่วงนั้นคิดว่าลำบากอย่างยากที่จะหาใครค้ำหนุนให้ผ่านพ้นได้ อย่างปลอดภัย แต่ก็ช่วยเซาะบ่อนุญาไหวพริบอันหลักแหลมและกำลังใจที่เข้มแข็งของคุณแม่ ประกอบด้วยแรงเกอหนุนทั้งทางกำลังใจ กำลังกาย และกำลังทรัพย์จากญาติและมิตร โดยเฉพาะจากนางฮุ้น และนางเหลวพี่สาวของคุณแม่เอง คุณแม่จึงสามารถฟันฝ่ามารุสมชีวิตมาได้ เหมือนกับไม่เคยพบปัญหาชีวิตอะไรมาก่อน

ทางด้านสุขภาพของคุณแม่ คุณแม่เป็นคนมีสุขภาพพลานามัย สมบูรณ์เสมอ คุณแม่เป็นคนขยันไม่ยอมอยู่หนึ่ง ไม่รู้จักคำว่า เหนื่อย หรือเพลีย คุณแม่นอนตักใต้ ต้นเข้าใต้ และเกือบจะเรียกว่าไม่รู้จักการนอนกลางวัน ตลอดชีวิตของคุณแม่เคยมีความป่วยไข้ชนิดที่ต้อง

รับการรักษาเยียวจากแพทย์ รวมทั้งสิ้น ๓ ครั้งด้วยกัน ครั้งแรกเมื่อ
อายุ ๓๕ ปี นับว่าเป็นไข้หนักชนิดที่คงเกิดขึ้นใหม่เมื่อหายไข้แล้ว
ครั้งที่สอง เมื่ออายุ ๗๐ ปีด้วยอาการชาแขนขาซีกซ้าย แต่เมื่อได้รับ
การรักษาจากแพทย์และการนวดจากหมอนวดอาการชานหนักๆเลาไปใน
ชั่วเวลาอันสั้น และแล้วคุณแม่ก็พบกับการป่วยครั้งที่ ๓ อันเป็นครั้ง
ที่ไม่ให้โอกาสอะไรแก่คุณแม่ต่อไปอีก

อาการป่วยครั้งที่มาพราเอาชีวิตของคุณแม่ไป เริ่มด้วยคุณแม่
รู้สึกรอนอบอ้าว โดยเฉพาะในยามดึกของสัปดาห์กลางเดือนพฤษภาคม
๒๕๑๒ ซึ่งในสัปดาห์นั้นทุกคนก็รู้สึกรอนอบอ้าวเช่นกัน เพราะเป็น
ช่วงเวลาที่อากาศแปรปรวนระหว่างต้นฤดูฝน แต่แล้วคุณแม่ก็เริ่มมี
อาการผิดปกติไปจากคนอื่น ๆ คอเริ่มอู้ออกเต็มตัว หลังจากเที่ยงคืน
ไปแล้ว ทั้ง ๆ ที่เป็นเวลาที่อากาศเย็นจนบางคนจะรู้สึกหนาวถึงกับต้อง
ห่มผ้า คุณแม่นอนหายใจไม่สะดวกต้องลุกขึ้นนั่ง ไอเล็กน้อย เมื่อขยับ
ตัวหรือเมื่ออยู่ในที่ออบลม มีน้ำลายเหนียวมากเป็นพิเศษ แต่เมื่อคุณแม่
อยู่ที่ ๆ ลมพัดผ่านสะดวกคุณแม่จะรู้สึกสบายขึ้น คุณแม่จึงเข้าใจว่า
ความไม่สบายนั้นเกิดจากเหตุภายนอกเท่านั้น ครั้นวันที่ ๒๘ พฤษภาคม
ได้ไปปรึกษาแพทย์ แพทย์ตรวจวินิจฉัยอาการแล้วเยียวและสั่งให้
ไปนายเอกซเรย์ทรวงอกในวันรุ่งขึ้น บ่ายวันที่ ๒๙ พฤษภาคมตนเอง
ผลเอกซเรย์ได้ถึงความตกตลึงงงนั้นแก่แพทย์และลูกหลานทั่วไปหมด
เพราะปรากฏว่ามะเร็งร้ายที่ไม่เคยไวชีวิตให้แก่ใคร ได้เกาะที่เหนือปอด
ของคุณแม่ทั้งสองข้าง แพทย์ได้แนะนำให้เขาตรวจร่างกายด้วยระบบ

อื่น ๆ ให้ประจักษ์อีกครั้งหนึ่ง เพราะแพทย์เองก็ยังไม่อยากจะปลงใจ
เชื่อเนื่องจากเคยเห็นสุขภาพของคุณแม่ดีตลอดมา

คุณแม่ได้เข้าโรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๒
ผลจากการตรวจวินิจฉัยอย่างละเอียด ทุกระบบยืนยันตามฟิล์มเอกซเรย์
ครั้งแรก และยังได้ทราบเพิ่มเติมว่า เป็นมะเร็งชนิดร้ายแรงและรวดเร็ว
เร็วมากด้วย ไม่มีทางใดจะรักษาให้หายได้ ครั้นจะสืบให้ทราบว่าเจ้า
โรคร้ายมันเริ่มรุกรานคุณแม่ตั้งแต่เมื่อไรก็ไม่มีทางจะหาหลักฐานอันใด
ได้ ทั้ง ๆ ที่ลูกและหลานทราบดี ถึงความร้ายแรงของไข้ของคุณแม่
แต่ก็ยังปรารถนาที่จะให้คุณแม่มีโอกาสอยู่กับเราให้นานที่สุดที่จะนานได้
เราจึงให้ท่านรับการรักษาทางจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่โรงพยาบาล ทาง
ทางจิตตานุภาพและอื่น ๆ ทุกวิถีทาง หลังจากคุณแม่อยู่โรงพยาบาล
ประมาณ ๑ เดือน คุณแม่รู้สึกตัวว่าอาการไม่ดีขึ้นจึงวิ่งวอนขอกลับบ้าน
โดยให้เหตุผลว่า การไต่กลับบ้านอาจทำให้หายป่วยได้ และปลงตก
ด้วยว่า หากถึงวาระแล้วใคร ๆ ก็ช่วยไม่ได้ ลูกหลานจึงจำใจต้องยอม
จำนน

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๑๒ คุณแม่ได้กลับมาอยู่บ้านสมความ
ปรารถนา คุณแม่ดีใจมาก รู้สึกว่าหน้าตาสดชื่นยิ้มแย้มของผ่องใส รับประ
ทานอาหารได้ดีกว่าเก่า แต่เร็วแรงคุณแม่กลับถอยลง ถึงกระนั้น
คุณแม่ก็ไม่เคยยอมนอนรับประทานอาหาร ไม่เคยยอมนอนถ่ายปัสสาวะ
หรืออุจจาระ คุณแม่พูดและคุยอย่างมีเหตุและผล แดนมมถอยคำข้ามัน
กับพวกลูกหลานและนางพยาบาลมาตลอด จนถึงสัปดาห์ปลายเดือน

กรกฎาคม คุณแม่จึงเริ่มพูดจาสับสน โดยเฉพาะคืนวันพฤหัสบดี ๓๑

กรกฎาคม คุณแม่บอกว่าอยากพูดอยากคุย และพูดจนตลอดคืน

ประกอบกับมีอาการประเดี๋ยวหนาวประเดี๋ยวร้อนไม่เป็นสำ แต่รุ่งขึ้น

คุณแม่กลับมามีสติออกตลอดวัน สั่งให้ทำอาหารที่เคยชอบให้รับประทาน

และเมื่อเวลา ๒๐.๓๐ น. นายแพทย์มาเยี่ยมคุณแม่ก็ยังคงทักทายปราศรัย

กับนายแพทย์อย่างมีใช้คนป่วยหนัก ครั้นพอนายแพทย์กลับไปแล้ว

คุณแม่เปลี่ยนไปทันที กลับพูดเพื่อเจอเห็นพระมานั่งอยู่ใกล้ ๆ แล้ว

หลังจากนั้นก็พูดโต้ตอบอย่างตรงเรื่องบ้างไม่ตรงเรื่องบ้าง มีตอนที

คุณแม่ได้สติขอโกโก้ร้อน ๆ ติมอยู่สองครั้ง และเป็นคืนแรกที่คุณแม่ไม่

ถ่ายบัสสาวะ ครั้นรุ่งเช้าวันเสาร์ที่ ๒ สิงหาคม คุณแม่หยุดพูด นอน

หลับตา หายใจลึกและไม่สู้อะไรทั้ง ๆ ติมออกซิเจนช่วย ลูกหลาน

เฝ้าเรียก คุณแม่ไม่ขานไม่ตอบ ซ้ำพจรถ้อย ๆ อ่อนลง ความดันโลหิต

ลดต่ำลง ได้รบเชิญนายแพทย์มาด่วน และเมื่อมาถึงได้ตรวจดูอาการ

พบว่าคุณแม่เข้าคืนโคม่าเสียแล้ว อนิจจา! และในที่สุดคุณแม่ก็จากลูก

หลานที่มาเฝ้าดูใจคุณแม่อยู่อย่างถาวรหน้าไปด้วยความสงบ เมื่อเวลา

๒๒.๑๐ น. ของวันที่ ๒ สิงหาคม นนเอง

มรณกรรมของคุณแม่ ยังความเศร้าสลดใจ อาลัยอาวรณ์แก่

บรรดาลูกหลาน ญาติพี่น้อง และมิตรสหายเป็นที่ยิ่ง ไม่เคยมีใครคาด

คิดว่าจะมีโรคร้ายอะไรมาคุกคามและเอาชนะคุณแม่ได้ คุณแม่ไม่เคย

อ่อนแอทั้งกายและใจ ไม่เคยย่อท้อต่อความลำบากแม่จะแสนสาหัส

สักเพียงใด ในยามรุ่งเรืองคุณแม่ก็ไม่เคยเห่อเหิมทรนง คงดำเนินชีวิต

อย่างสงบเสงี่ยมสม่ำเสมอ คุณแม่รักษาจิตใจของคุณแม่ได้มั่นคงและอยู่ในศีลในธรรม มีความกตัญญูกตเวทิตต่อผู้มีพระคุณ มีใจโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือจนเจือญาติพี่น้อง อย่างมิได้หวังการตอบแทน คุณแม่ถ่อมตนในสิ่งจะ รักความยุติธรรมไม่คิดเบียดเบียนใคร มีความหวังดีแก่ทุกคน แม่ขณะที่คุณแม่ป่วยหนักก็ยังแสดงความห่วงใยน้องห่วงลูกและหลาน รวมทั้งผู้มาเยี่ยมเยียนตลอดเวลา คุณแม่นับถือพุทธศาสนาอย่างมั่นคง สวดมนต์ภาวนาทุกคำเช้า ทำบุญใส่บาตรฟังเทศน์ฟังธรรมอยู่เป็นนิจ มีศรัทธาบริจาคทรัพย์เพื่อบำรุงพุทธศาสนา เพื่อการสาธารณประโยชน์ตามควรแก่ฐานะของคุณแม่อยู่เนือง ๆ นับเป็นการปฏิบัติชอบและเป็นตัวอย่างที่ดี ที่ลูกหลานควรปฏิบัติตามสืบไป ฉะนั้นลูกจึงใคร่ขอพลังอำนาจแห่งกุศลผลบุญที่คุณแม่ได้บำเพ็ญไว้ เป็นปัจจัยหนุนนำดวงวิญญาณของคุณแม่ให้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ และขอให้เป็นโอกาสที่คุณแม่จะได้ปฏิบัติธรรมจนหลุดพ้นจากสังสารทุกข์ ตามคติแห่งพุทธศาสนาได้โดยเร็วเถิด.

สมนึก คำอุไร

๓๐ พ.ย. ๒๕๑๓

๒๐/๗ ซอยสังคมสงเคราะห์ ๑

ลาดพร้าว พระนคร ๑๐

ทายาทของคุณแม่สมเฑียร เกตุตระกูล

ธิดา

๑. เฉลียว แซ่ล (ถึงแก่กรรม) สมรสกับนายขุนทอง พิณสุวรรณ
๒. สมนึก ทรรพกาญจน์ สมรสกับนายสืบศรี คำอุไร

หลาน (เกิดแก่นางเฉลียวและนายขุนทอง พิณสุวรรณ)

๑. ศรีทอง พิณสุวรรณ (ญ)
๒. ทองสืบ พิณสุวรรณ (ช)
๓. สร้อยทอง พิณสุวรรณ (ญ)
๔. แสงทอง พิณสุวรรณ (ญ) สมรสกับนายบรรพต
อภัสสรนนท์
๕. สุเทพ พิณสุวรรณ (ช)
๖. สุนทร พิณสุวรรณ (ช) สมรสกับนางสาวอารมย์
พิมพ์พันธ์
๗. สุธี พิณสุวรรณ (ช)
๘. ทวีวรรณ พิณสุวรรณ (ญ)

เหลน (เกิดก่อนวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๓)

๑. เสนิส อภัสสรนนท์ (ช) บุตรของนายบรรพตและนาง
แสงทอง อภัสสรนนท์

ช

๒. สุทธิศักดิ์ พิณสุวรรณ (ช) บุตรของนายสุนทรและนาง
อารมย์ พิณสุวรรณ
๓. สุทธิसानต์ พิณสุวรรณ (ช) บุตรของนายสุนทรและนาง
อารมย์ พิณสุวรรณ.

คำชี้แจง

นวกโวกาตเป็นหนังสือสำหรับศึกษาความรู้เบื้องต้นในพระพุทธศาสนา ซึ่งแพร่หลายมากที่สุด ได้ยืมว่าเดิมหนังสือนี้เกิดขึ้นเมื่อครั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับอยู่ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม (พ.ศ. ๒๔๔๒-๔) ได้ทรงเลือกแปลธรรมวินัยในพระไตรปิฎกสำหรับทรงสั่งสอนภิกษุสามเณร ในวัดนั้น ผู้ศึกษาต้องจดไปท่องบ่นกันก่อน ต่อมาเมื่อเสด็จกลับมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารแล้ว ก็ยังทรงสั่งสอนด้วยวิธีนั้น ภายหลังจึงรับสั่งให้รวบรวมข้อธรรมวินัยนั้น ๆ พิมพ์ขึ้นสำหรับเป็นแบบเรียนธรรมวินัยของมหามกุฏราชวิทยาลัยสืบมา. เพราะนวกโวกาตนี้ไม่ได้ทรงแต่งอย่างหนังสืออื่น จึงมีคำแปลชื่อธรรมบางอย่างในหมวดนั้น ๆ ต่างกันด้วยผลความ เหมือนกันด้วยอรรถรส.

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔/๒๔๔๗ และครั้งที่ ๑๒/๒๔๕๓ ได้ทรงแก้ไขเพิ่มเติม ตามที่ปรากฏในคำนำนั้นแล้ว. ต่อมาเมื่อครั้งที่ ๓๐/๒๔๖๘ และครั้งที่ ๓๗/๒๔๗๗ ก็มีแก้ไขเพิ่มเติมอีก ส่วนการพิมพ์ครั้งที่ ๓๘/๒๔๗๘ นี้ ได้ตั้งใจว่าจะพยายามรักษาแบบของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ไว้ เพราะฉะนั้น แม้มีคำแปลชื่อธรรมต่างกันอย่างต้งกล่าวแล้ว ก็คงไว้เช่นนั้น แต่คำใดที่สันนิษฐานได้ว่าเคลื่อนคลาดจากฉบับเดิมเพราะการพิมพ์เป็นต้นและเพราะประการอื่น จึงได้ปรับแก้ขึ้น ๆ ให้เข้าแนวบาลีอรรถกถาและระเบียบ ไม่มีเพิ่ม

ข้อธรรมอื่นใดชั้นอีก เพราะได้เตรียมการแต่งธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๑
มีอธิบายคุณธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ ไว้ส่วนหนึ่งแล้ว ถ้ามีแก้ไข
เพิ่มเติมจักทำในที่นั้น.

อนึ่ง เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๓๗/๒๔๗๗ พระราชสุธี (วิจิตร อากาศโร
ป.๕) วัดมหาธาตุ ได้รับมอบจากที่ประชุมคณะกรรมการตรวจชำระ
แบบเรียนให้ค้นหาที่มาแห่งธรรมนั้น ๆ มาลงไว้แผนก ๑ ส่วนใน
การพิมพ์ครั้งน การกรรมการกองตำราได้ค้นที่มาเพิ่มเติมและลงไว้ใน
ที่สุดแห่งข้อธรรมนั้น ๆ ด้วยอักษรย่อนามคัมภีร์และเลขหน้าแห่ง
เดี่ยวบ้างหลายแห่งบ้าง เพื่อเป็นหลักฐานและเป็นประโยชน์ในการ
สอบสวน ส่วนที่ยังค้นไม่พบ ได้ปล่อยว่างไว้ก่อน.

ถึงอย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าทั้งหลายได้จัดทำด้วยกุศลเจตนา หวัง
บูชาพระคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ พระองค์นั้น และมุ่งประโยชน์
เกื้อกูลแก่กุลบุตรทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล.

พระมหาทองสับ จารุณโณ ป. ๕

หัวหน้ากองตำรา

มหามกุฏราชวิทยาลัย

๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๙

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
พระองค์ผู้ประสาคักความเจริญแห่งวิชาการทางพระพุทธศาสนา

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๓๐/๒๕๖๘)

เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรง
พระนิพนธ์หนังสือวินัยมุขขึ้นแล้ว ไม่ทันมีโอกาสที่จะทรงแก้ไข
สำนวนความเรียงในส่วนวินัยบัญญัติ ซึ่งปรากฏความแพกเพี้ยน
บางบทบางตอน ยากในการหมายใจสังเกตรูปความเมื่อเทียบเคียง
ของผู้แรกศึกษา ตลอดเวลาจนสิ้นพระชนม์ เห็นสมควรที่จะชำระ
อนุโลมตามเค้าเงื่อนแห่งวินัยมุข ข้าพเจ้าจึงแก้ไขให้สอดคล้องกัน
ในส่วนเค้าความและคำที่เรียงนั้น ๆ ซึ่งอาศัยคำแปลในวินัยมุขเป็น
หลัก.

พระสาสนโสภณ

วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๑๒/๒๕๕๓)

เมื่อหนังสือฉบับที่ ๑๑ หมดแล้ว จะได้พิมพ์ฉบับที่ ๑๒

ได้เพิ่มหมวดธรรมที่สมควรจะรู้เข้าอีกหลายหมวด เพราะเห็นว่า
หนังสือที่ใช้แพร่หลาย ไม่เฉพาะแต่ภิกษุใหม่ ควรจะให้ความรู้
กว้างขวางออกไป. หมวดธรรมที่เพิ่มคราวนี้ หุ่กะหมวด ๒ และ
หมวดธรรมอันสงเคราะห์เข้าในโพธิบถกขัยธรรมเป็นพัน. เมื่อเพิ่มขึ้น
ดังนั้น ข้อศึกษาของภิกษุใหม่ก็มากขึ้น ภิกษุผู้มสติดบัญญัติพอประมาณ
หรือค่อนข้างทราม จะเรียนไม่จบก็อาจเป็นไปได้. เมื่อเป็นเช่นนั้น
อุปชฌายะอาจารย์ผู้ฝึกหัด จะงดธรรมบางหมวดที่ไม่ใช้สำหรับ
ภิกษุใหม่ หรือทมิซากับหมวดธรรมอื่นบ้างแล้ว ไม่ใช่สอนก็ควร.
นอกจากนี้ คราวนี้ยังได้แกसानวนในหนังสือด้วย.

กรมหลวงวชิรญาณวรโรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๙ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๙

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๘/๒๕๔๗)

แต่เดิม ในหนังสือนี้ ไม่ค่อยใช้ศัพท์บาลี แต่งขึ้นสำหรับ
เหมาะแก่ผู้เริ่มศึกษาในยุคนั้น ใช้บ้างแต่ในที่ที่จะเน้นความกำหนดหรือ
ความจำเข้าได้ดีกว่าใช้คำไทย ภายหลังหนังสือนี้แพร่หลายไปในหมู่
ญาติโยมของผู้บวชใหม่ ผู้ได้สัจธรรมมากต่างก็พอใจในความคิดแต่ง
หนังสือนี้ แต่เห็นกันโดยมากกว่า ถ้าใช้ศัพท์บาลีเข้าด้วยจะดีขึ้น
อีกมาก เหตุว่าคนชั้นผู้ใหญ่เคยศึกษาในศัพท์บาลี เมื่อไม่พบ
ศัพท์บาลีก็ชักโง่ง. มักต้องนึกเทียบศัพท์บาลีก่อนจึงจะเข้าใจได้
ตลอดคำว่า ธรรมหมวดนั้น ๆ เล็งเอาพระบาลีหมวดนั้น ๆ ถึง
การกำหนดหรือการจำแล้ว ท่านก็เห็นว่าศัพท์บาลีง่ายกว่า ยกชน
พูดก็สะดวกกว่า. หวังจะให้หนังสือนี้เป็นไปตามประสงค์ของคน
ชั้นผู้ใหญ่ด้วย จึงได้เติมศัพท์บาลีเข้าด้วยในหมวดธรรมที่มีคำบาลี
สำหรับใช้เฉพาะศัพท์ เว้นไว้แต่หมวดธรรมที่จะต้องใช้คำผสม
เป็นประโยค เช่นในอภิธรรมปิฎกขณิกชาดกชื่อว่า ชราวมุโหมหิ ชรั
อนตติโต ซึ่งแปลว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความแก่
ไปได้ ในหมวดธรรมเช่นนี้ ยังคงใช้คำไทยล้วนตามเดิม จะใช้
ประโยคบาลีเข้าด้วย ก็จะกลายเป็นหนังสือสวคมนต์แปลไป ผิด
กับความประสงค์เดิม จะพาให้ผู้บวชใหม่ทอดทิ้งในการศึกษาพระ-

ธรรมวินัย ถึงศัพท์บาลทไชนน ก็เรียงไวต่างวธกน เรียงไว
 ขางตนกม ขางทายกม ทเรียงไวขางตนน ผู้เริ่มศีกษาไมถนด
 กำหนดหรือจำศัพท์บาลจจะดเสย กำหนดหรือจำแต่ความไทยก็ได
 ถ้ากำหนดหรือจำได้ตวย ก็เป็นอนไต่ความรู้กว้างขวางออกไป จะ
 อ่านหนังสือธรรม หรือพงเทศนา ก็จะกำหนดไต่ง่ายชน ทเรียง
 ไวขางทายน เป็นศัพท์พิเศษ ใช้เฉพาะข้อความน สมควรที่จะ
 รู้ไว ถึงท่านผู้เป็นอุปัชฌายะหรืออาจารย์ ผู้จะฝึกภิกษุสามเณร
 บวชในสำนักของตน ก็ควรรู้จักผ่อนปรนฝึกฝนตามสมควรแก่
 อุปนิสัยของเธอทงหลาย ถือเอาความรู้ความเข้าใจพระธรรมวินัย
 เป็นประมาณ. เมื่อเป็นคราวที่ควรจจะแก้ไขหนังสือฉบับใหม่ จึง
 ได้เพิ่มหมวดธรรมที่สมควร อนยังไมมีในเนาอกบ้าง ทงเรียบเรียง
 ใหม่ในพวกหนึ่ง ๆ ให้ลุ่มลิกไปโดยลำดับ จับแต่่งายไปหายาก เพื่อ
 ให้ง่ายแก่ผู้ยจะตองใช้ความจำเบื้องหน้า. ฉบับใหม่ได้แก้ไข
 เพิ่มเติมเพียงเท่านั้น.

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ร. ศ. ๑๒๓

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๕/๒๕๔๒)

หนังสือเล่มนี้ เรียงย่อเกินประมาณตั้ง สำหรับภิกษุสามเณร บวชใหม่, เพราะผู้บวชใหม่ย่อมบวชเพียงพรรษาเดียว คือสี่เดือนเป็น พิณ; อุบายหมายะอาจารย์ผู้หวังความรู้แก่สัทธวาทิกและอนเตวาสิก ต้องการอุบายสั่งสอนให้เขาได้ความรู้มากที่สุดตามแต่จะเป็นได้, ถ้าใช้ แบบสอนที่พิสดาร เรียนรู้งานไม่ถึงไหนก็ถึงเวลาสึก จึงต้องใช้แบบย่อ ให้จุข้อความที่ควรจะศึกษา เป็นเหตุเริ่มเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้น หนังสือจนถึงเป็นแบบย่อ ถ้าเข้าใจวิธีสอน ก็ทำให้ภิกษุสามเณรผู้ บวชใหม่เข้าใจกว้างขวางได้เหมือนกัน ข้าพเจ้าได้ใช้ฝึกศิษย์ด้วยวิธี ดังจะกล่าวต่อไปนี้.

ให้ผู้ศึกษากำหนดจำหัวข้อในหนังสือเล่มนี้ให้ไตร่ตรอง เอา แต่ใจความ ไม่ต้องจำถึงพยัญชนะ, แต่คนอ่านแล้วถอดใจความ จำไว้ในใจไม่ได้ ยังต้องท่องเหมือนท่องสวดมนต์; กำหนดระยะให้ ๓ เดือน (ยกเดือนต้นไว้สำหรับบูรพกิจอย่างอื่น), เดือนที่ ๒ วินัย บัญญัติ เดือนที่ ๓ ธรรมวิภาค, เดือนท้ายเมื่อจวนสึก ก็หิปปฎิบัติ. ผู้ประกอบด้วยสติปัญญาอุตสาหะกล้าก็ทำได้เร็วกว่ากำหนด, ปานกลาง ก็พอทันกำหนด, ทราม ก็ไม่ทันกำหนด. ในระหว่างที่ศึกษาอยู่นั้น ในชั้นต้น เมื่อถึงกถาอะไร ได้สอบถามให้เล่าหัวข้อเหล่านั้นให้ฟัง

จนเห็นว่าสนใจแล้ว. ส่วนวินัยให้ผูกเป็นปัญหาให้คิดค้น, ปัญหา^๕ ให้คิดค้นได้ด้วยเทียบตามแบบ เช่น “ภิกษุพยาบาลคนไข้ วางยา ผิด คนไข้ตาย, จะต้องปาราชิกหรือไม่?” ผู้ตอบต้องใคร่ครวญดู เจตนาของผู้วางยาว่า เหมือนกับเจตนาของผู้ที่กล่าวไว้ในแบบหรือไม่? แทนที่คิดค้นได้. ถึงธรรมวิภาคและคหิปฏิบัติก็มีปัญหาถาม เหมือนกัน เช่น “อย่างไรความคับสัตบุรุษเป็นต้น จึงเป็นเครื่อง เจริญของมนุษย์?” ในที่นี้ผู้ตอบต้องอธิบายตามความเห็นของตนให้ สมแก่รูปปัญหา. อีกข้อหนึ่ง “ทรัพย์ที่จับจ่ายด้วยประการใด จึง ได้ชื่อว่า เป็นประโยชน์?” ในที่นี้ต้องเอากระตือรือร้นในความในหมวดที่ว่าด้วย ประโยชน์เกิดแต่การถือเอาโมกคทรัพย์ มาอธิบายแก้ไขสมรูปปัญหา. เมื่อถึงกำหนด ได้มีการสอบความรู้ใน ๓ อย่างนั้น เพื่อเป็นอุปาย ให้เอาใจใส่คิดค้น.

ยังมีวิธีช่วยทำให้ผู้บวชใหม่ได้ความรู้กว้างขวางออกไปกว่านี้ อีก. ส่วนวินัย ถามปัญหาให้เทียบตามแบบไม่ได้, เช่น “ภิกษุ ตีเด็กต้องอาบัติอะไร?” ในแบบมีแต่ว่าตภิกษุต้องปาจิตตีย์. เช่นนี้ ทำให้คิดว่าในสิกขาเล่มใหญ่^๑ พอพบแล้วก็จำได้ทันที. ส่วนธรรม- วิภาคนั้นได้แจกกระตือรือร้นทุกขภาวะ^๒ เช่น “คนสว่างทุกข์ได้เพราะความ เพียร, ได้ชื่อเสียงเพราะความสัตย์” วันละข้อ. แจกให้อย่างเดียวกัน

๑. มหาขันธกั, บุปผสิกขาพรรณนา, วินัยมุข. ๒. วิธีสอนแบบนี้ ภายหลังได้ทรง รวบรวมขึ้นเป็นหนังสือพุทธศาสนสุภาษิต.

หมด ให้ไปแต่งแก้แล้วนำมาอ่านในที่ประชุมในกำหนด; ผู้แต่งต้อง
 ตรีตรองด้วยน้ำใจให้เห็นเองก่อนว่า “ความเพียรเป็นเหตุ, ความ
 ล่วงทุกข์เป็นผล ความสัจเป็นเหตุ, ซื่อสัตย์เป็นผล;” จึงจะเรียง
 ความแต่งมาอ่านได้ ในเวลาที่อ่าน ต่างคนก็ต่างต้องมุ่งฟังของ
 กันและกัน. เมื่อใครอธิบายดี ก็จำไว้, และที่สุดได้รับวินิจฉัย ว่า
 ถูกหรือผิด. ขอนเป็นเหตุให้คนกว่าข้อความในหนังสือธรรมมาอธิบาย
 ได้ความรู้กว้างขวางและตรีตรองเห็นความดี เห็นความชั่วด้วยน้ำใจ
 เอง.

หนังสือเล่มนี้ แต่งขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณรบวชใหม่ให้
 พอกว่แก้ไขเวลาจะศึกษาได้ จึงตั้งชื่อว่า นวโกวาท และมีข้อความ
 แต่งโดยย่อ ๆ เพียงเท่านั้น.

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘

เรื่องหนังสือนวโกวาท

(ฉบับที่ ๕๔)

พระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์

ที่ ๓/๒๖๘

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

กราบทูล กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงทราบ

ด้วยนวโกวาทที่ประทานมา วันแรกได้อ่านหมดเพียงวินัย แล้ว
ไม่มีเวลาอ่านอีกจนวันนี้ เมื่อออกพิมพ์ถึงปวงข้าหยุดงานมาได้ ๒ วัน
หนังสือในนี้จึงหมด

เห็นว่าตามทางที่เรียบเรียงไว้เดี๋ยวนี้ ย่อนักก็จริง แต่เป็นหัวข้อ
สำหรับที่จะจำแลอาจารย์จะสอนได้แม่นยำดี จะเป็นของให้ประโยชน์แต่
พระบวชใหม่ แต่เป็นเครื่องตักเตือนใจแลลึ้มคันทายของผู้ที่เคยฟังมา
แล้ว สังเกตดูในเวลาทีอ่านเมื่อถึงหมวดใด ๆ ความระลึกก็เล่นได้
ตลอดทุกครึ่งเป็นเครื่องช่วยความจำ แต่ว่าส่วนตัวหม่อมฉันเอง รู้สึก
ว่าชาตยกศัพท์ จำยากกว่ายักศัพท์ มิใช่จะให้ยักศัพท์เลอะทั่วไป ก็ยก
อย่างเช่นออกตัญญูเป็นตัวหนึ่ง แต่ที่เป็นนกรูสึกว่าเห็นจะเป็นตัวทั่วไป
เรียนบุกปามาเสียก่อน เมื่อออกทุ่งไม่แลเห็นต้นไม้ก็เปล่าเปลี่ยวไป
ถ้าเริ่มเรียนเดินทุ่งทีเดียว จำในภาษาไทยเห็นจะง่ายกว่าดอกกระมัง ลง
ลักษณะถ้าจะท่องจำอันใด ตัวขอมง่ายกว่าตัวหนังสือไทยเป็นอย่าง
เย็นโรจนเก่าเสียแล้ว แต่ยอมว่าวดอื่น ๆ ในมหานิกายที่อยากจะให้
สอนได้ด้วยนั้นจะไม่เป็นการง่าย ผู้ที่รูแลจะสอนได้คงจะมี แต่มักจะ
อยู่ในจำพวกเกยจครัน ในพวกที่อถาหากว่าจะขยัน ก็น่ากลัวจะเหมือน
ออกทุ่ง เห็นแต่ฟ้าครอบแผ่นดินไปไหนไม่ใคร่รอด

[จ]

ขอทูลสรรเสริญ ว่าการที่แต่งตั้งสืบเช่นนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
และทางที่จัดให้พระบวชใหม่เล่าเรียน ซึ่งได้จัดแล้วเป็นการมีคุณแก่คน
ที่ไปบวชยิ่งนัก

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จฯ

(พระปรมาภิไธย ร. ๕)

(ฉบับที่ ๕๕)

วัดบวรนิเวศวิหาร

ที่ ๑๐๗

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๘

ขอถวายพระพร

อาตมภาพได้รับพระราชทานพระราชหัตถเลขา เรื่องหนังสือ
นวนิโวกวาทแล้ว การที่แต่งยอนนเบนเพราะตั้งใจจะให้รู้ความรู้ออก
เวลาบวชอยู่ของกุลบุตร แต่เรื่องชื่อเป็นภาษาไทยนั้นเกิดขึ้นในเวลา
นิยมเสียงไทย เช่นชื่อ “แบบเรียนเร็ว” ภายหลังเห็นว่าบรรดาคำที่
เป็นเทคนิคเกลเติมส์

ควรจะคงอยู่เพราะทำให้คำพูดสั้นแล้งง่าย ทั้งให้ผู้เรียนได้
เข้าใจพากย์สูง ๆ ด้วย แต่ยังหาเวลาที่จะแก้อยู่ คำพูดก็ใช้อยู่ในบัดนี้
เทียบอย่างข้างจีนซึ่งแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาของตัว ดูเข้าใจยาก
จริง ๆ

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด ขอถวายพระพร

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

(ฉบับที่ ๕๖)

วัดบวรนิเวศวิหาร

ที่ ๑๒๘

วันที่ ๑๗ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๐

ขอถวายพระพร

อาตมภาพขอถวายหนังสือนวนิโวกวาทซึ่งพิมพ์ใหม่

เดิมชื่อ

มคธภาษาแห่งธรรมประเภทที่มชอจะพึงเรียกได้ ตามพระบรมราช-

[ก]

ประสงค์ในฉบับนี้แล้ว เว้นไว้แต่ไม่คำสนเรียก หรือเรียกในภาษาไทย
สะดวกกว่า

ควรมีควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด ขอถวายพระพร
กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

(ฉบับที่ ๕๗)

พระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์

ที่ ๑/๑๐๓

วันที่ ๑๗ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๐

ทูล กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงทราบ

ด้วยได้รับหนังสือที่ ๑๒๘ ส่งหนังสือนวโกวาทซึ่งพิมพ์ใหม่ได้อ่าน
ตลอดแล้ว บอกรหัสภาษามคธเสียเช่นนคอยจ่างายชน หนังสืออนทานติ
อ่านตลอดทั้งเล่มได้พบผิดแห่งเดียวหน้า ๕๗ อบายมุขข้อ ๓ เล่นการ
พนันเป็นเล่นการพนันเท่านั้น

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จฯ

บัญชีเรื่อง

วินัยบัญญัติ

อนุศาสน์	๑	๑
สิกขา	๓	๑
อาบัติ	๗	๑
อาการที่ต้องอาบัติ	๖	๒
สิกขาบท	๒๒๗	๒
ปาราชิก	๔	๒
สังฆาทิเสส	๑๓	๓
อนิยต	๒	๔
นิสสัคคียปาจิตตีย์	๓๐	๔
จีวรวรรคที่	๑	๔
โกศิยวรรคที่	๒	๗
บัตตวรรคที่	๓	๘
ปาจิตตีย์	๙๒	๑๐
มฺสาวาทวรรคที่	๑	๑๐
ภุตคามวรรคที่	๒	๑๑
โหวาทวรรคที่	๓	๑๒

ญ

โกชนวรรคที่	๔	๑๓
อเจลกวรรคที่	๕	๑๕
สุราปานวรรคที่	๖	๑๖
สัปปาลวรรคที่	๗	๑๗
สหธรรมิกวรรคที่	๘	๑๘
รัตนวรรคที่	๙	๒๐
ปาฏิเทศนียะ	๙	๒๑
เสขียวัตถ		๒๒
สารปที	๑	๒๒
โกชนปฏิสังยุตที่	๒	๒๔
ธัมมเทศนาปฏิสังยุตที่ ๓		๒๕
ปกิณณกะที่	๔	๒๗
อธิกรณ์	๕	๒๗
อธิกรณ์สมณะ	๗	๒๗

ธรรมวิภาค

ทูกะ หมวด ๒

ธรรมมีอุปการะมาก	๒	๒๙
ธรรมเป็นโลกบาล	๒	๒๙
ธรรมอันทำให้งาม	๒	๒๙
บุคคลหาได้ยาก	๒	๒๙

ตีกะ หมวด ๓

รตนะ	๓	๓๐
คุณของรตนะ	๓	๓๐
อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน	๓	๓๐
โอวาทของพระพุทธเจ้า	๓	๓๑
ทุจริต	๓	๓๑
สุจริต	๓	๓๒
อกุศลมูล	๓	๓๓
กุศลมูล	๓	๓๓
สัพปุริสบัญญัติ	๓	๓๓
อนันตกัปปฏิปทา	๓	๓๔
บุญกิริยาวัตถุ	๓	๓๔
สามัญลักษณะ	๓	๓๔

จตุกกะ หมวด ๔

วุฑฒิ	๔	๓๕
จักร	๔	๓๕
อคติ	๔	๓๖
อันตรายของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ๔		๓๖
ประธาน	๔	๓๖
อธิษฐานธรรม	๔	๓๗
อิทธิบาท	๔	๓๗
ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน		๓๘
ปารีสุทธิศีล	๔	๓๘
อารักขกัมมัฏฐาน	๔	๓๙
พรหมวิหาร	๔	๓๙
สติปัฏฐาน	๔	๔๐
ธาคุกัมมัฏฐาน	๔	๔๐
อริยสัจ	๔	๔๑

ปัญจกะ หมวด ๕

อนันตริยกรรม	๕	๔๓
อภินหัจจเวกขณ	๕	๔๓
เวสาร์ชชกรณธรรม	๕	๔๔
องค์แห่งภิกษุใหม่	๕	๔๔

๒

องค์แห่งธรรมกถึก	๔๕	๔๕
ธัมมัสสวนานิสงส์	๔๕	๔๕
พละ	๔๕	๔๖
นิวรรณ์	๔๕	๔๖
ขันธ	๔๕	๔๖

นิกกะ หมวด ๖

การวะ	๖	๔๘
สาราณียธรรม	๖	๔๘
อายตนะภายใน	๖	๔๘
อายตนะภายนอก	๖	๔๘
วิญญาณ	๖	๕๐
สัมผัสส์	๖	๕๐
เวทนา	๖	๕๑
ธาตุ	๖	๕๑

สัคคกะ หมวด ๗

อปรีหานิยธรรม	๗	๕๒
อริยทรัพย์	๗	๕๓
สัปปริสธรรม	๗	๕๓
สัปปริสธรรมอีก	๗	๕๔
โพชฌงค์	๗	๕๕

อัญญาเถาะ หมวด ๘

โลกธรรม	๘	๕๖
ลักษณะตัดสินธรรมวินัย	๘	๕๖
มรรคมงคล	๘	๕๘

นวกะ หมวด ๙

มละ	๙	๕๘
-----	---	----

ทศกะ หมวด ๑๐

อกุศลกรรมบถ	๑๐	๕๙
กุศลกรรมบถ	๑๐	๖๐
บุญกิริยาวัตถุ	๑๐	๖๐
ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ	๑๐	๖๑
นาถกรณธรรม	๑๐	๖๒
กถาวัตถุ	๑๐	๖๓
อนุสสติ	๑๐	๖๔

ปฏินนกะ หมวดเบ็ดเตล็ด

อุปกิเลส	๑๖	๖๕
โพธิปักขิยธรรม	๓๗	๖๖

คิหิปฏิบัติ

จตุกกะ

กรรมกิลเลส	๔	๖๗
อบายมุข	๔	๖๗
ทิวฐธัมมิกัตถะประโยชน์	๔	๖๘
สัมปรายิกัตถะประโยชน์	๔	๖๘
มิตตปฏิรูป	๔	๖๙
คนปอกลอกมีลักษณะ	๔	๖๙
คนตีแต่พุดมีลักษณะ	๔	๖๙
คนหัวประจบมีลักษณะ	๔	๗๐
คนชักชวนในทางฉิบหายมีลักษณะ	๔	๗๐
มิตรแท้	๔	๗๐
มิตรมีอุปการะมีลักษณะ	๔	๗๑
มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์มีลักษณะ	๔	๗๑
มิตรแนะนำประโยชน์มีลักษณะ	๔	๗๑
มิตรมีความรักใคร่มีลักษณะ	๔	๗๒
สังคหวัตถุ	๔	๗๒
สุขของคฤหัสถ์	๔	๗๒
ความปรารถนาของบุคคลในโลกที่ไต่สมหมายด้วยยาก	๔	๗๓
ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย	๔	๗๓

ตระกูลอันมั่งคั่งจะคงอยู่นานไม่ได้เพราะสถาน ๔	๗๓
ธรรมของพรവാส ๔	๗๔

↓
ปัญจกะ

ประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕	๗๔
ศีล ๕	๗๕
มิจนาวณิชชา ๕	๗๕
สมบัติของอุบาสก ๕	๗๖

นิกกะ

ทศ ๖	๗๖
บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาด้วยสถาน ๕	๗๗
มารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕	๗๗
ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ด้วยสถาน ๕	๗๘
อาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕	๗๘
สามีพึงบำรุงภรรยาด้วยสถาน ๕	๗๘
ภรรยาอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕	๗๙
กุลบุตรพึงบำรุงมิตรด้วยสถาน ๕	๗๙
มิตรอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๕	๗๙
นายพึงบำรุงบ่าวด้วยสถาน ๕	๘๐
บ่าวอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕	๘๐
กุลบุตรพึงบำรุงสมณพราหมณ์ด้วยสถาน ๕	๘๑

สมณพราหมณ์อนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน	๖	๘๑
อธิบายมุข	๖	๘๒
สี่ ^๘ ๕ ^๙ ๘ ^{๑๐} ๙ ^{๑๑} ๑๐ ^{๑๒} คิมหาเมามีโทษ	๖	๘๒
๑๑ ^{๑๓} ๑๒ ^{๑๔} ๑๓ ^{๑๕} ๑๔ ^{๑๖} ๑๕ ^{๑๗} เที่ยวกลางคืนมีโทษ	๖	๘๒
๑๖ ^{๑๘} ๑๗ ^{๑๙} ๑๘ ^{๒๐} ๑๙ ^{๒๑} ๒๐ ^{๒๒} เที่ยวดูการเล่นมีโทษตามวัตถุที่ไปดู	๖	๘๓
๒๑ ^{๒๓} ๒๒ ^{๒๔} ๒๓ ^{๒๕} ๒๔ ^{๒๖} ๒๕ ^{๒๗} เล่นการพนันมีโทษ	๖	๘๓
๒๖ ^{๒๘} ๒๗ ^{๒๙} ๒๘ ^{๓๐} ๒๙ ^{๓๑} ๓๐ ^{๓๒} คบคนชั่วเป็นมิตรมีโทษตามบุคคลที่คบ	๖	๘๔
๓๑ ^{๓๓} ๓๒ ^{๓๔} ๓๓ ^{๓๕} ๓๔ ^{๓๖} ๓๕ ^{๓๗} เกียจคร้านทำการงานมีโทษ	๖	๘๔

อักษรย่อบอกนามคัมภีร์

อง. อฎุชก.	องศุตุตตรนิกาย	อฎุชกนิปาต
อง. จตุกก.	„	จตุกกนิปาต
อง. ฉกก.	„	ฉกกนิปาต
อง. ติก.	„	ติกนิปาต
อง. ทสก.	„	ทสกนิปาต
อง. ทุก.	„	ทุกนิปาต
อง. ปณจก.	„	ปณจกนิปาต
อง. สตุตก.	„	สตุตกนิปาต
ช. อิติ.	ชุทุทกนิกาย	อติวุตฺตก
ช. ช.	„	ชุทุทกปาจ
ที. ปาฎิ.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคค
ที. มหา.	„	มหาวคค
ม. อุป.	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปนฺณาสก
ม. มุ.	„	มุลปนฺณาสก
อภิ. วิภงค.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงค
วิ. จอนุสฺสติ. ปจฺม.	วิสุทฺธิมคค	จอนุสฺสตินิทฺเทส ปจฺมภาค
วิ. สील. ปจฺม.	„	สีลนิทฺเทส ปจฺมภาค
สํ. นิ.	สยฺยตฺตนิกาย	นิตานวคค
สํ. มหา.	„	มหาวารวคค
สํ. ส.	„	สคาถวคค

นวโกวาท

วินัยบัญญัติ

อนุศาสน์ ๘ อย่าง

นิสสัย ๔ อกรรมกิจ ๔

ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต เรียกนิสสัย มี ๔ อย่าง คือ เที่ยวบิณฑบาต ๑ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑ อยู่โคนไม้ ๑ ฉนียดองค้วย นามุตรเนา ๑.

กิจที่ไม่ควรทำ เรียกอกรรมกิจ มี ๔ อย่าง คือ เสพเมถุน ๑ ลักของเขา ๑ ข่มขืน ๑ พุทธาวตคุณพิเศษที่ไม่มีในตน ๑ กิจ ๔ อย่างนี้ บรรพชิตทำไม่ได้.

สิกขาของภิกษุมิ ๓ อย่าง

คือ ศีล สมาธิ ปัญญา. ความสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย ชื่อว่าศีล. ความรักษาใจมั่น ชื่อว่าสมาธิ. ความรอบรู้ในกองสังขาร ชื่อว่าปัญญา.

โทษที่เกิดเพราะความละเมิดในข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม เรียกว่า อَابัตติ. อَابัตตินั้นว่าโดยชื่อ มี ๗ อย่าง คือ ปาราชิก ๑ สังฆาทิเสส ๑ อุลลัจจัย ๑ ปาจิตถีย ๑ ปาฏิเทสนียะ ๑ ทุกกฏ ๑ ทุพภาสิต ๑.

ปาราชิก^๕ ภิกษุต้องเข้าแล้วขาดจากภิกษุ. สังฆาทิเสส^๕
 นน^๕ ต้องเข้าแล้ว ต้องอยู่กรรมจึงพ้นได้. อามตีก^๕ ๕ อย่าง^๕
 ภิกษุต้องเข้าแล้ว ต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์หรือคณะหรือภิกษุรูปใด
 รูปหนึ่งจึงพ้นได้.

อาการที่ภิกษุจะต้องอาบัติเหล่านี้ ๖ อย่าง คือ ต้องด้วยไม่
 ละอาย ๑ ต้องด้วยไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างอาบัติ ๑ ต้องด้วยสงสัยแล้ว
 ชนทำลง ๑ ต้องด้วยสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร ๑ ต้องด้วยสำคัญ
 ว่าไม่ควรในของที่ควร ๑ ต้องด้วยสมมติ ๑.

ข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ซึ่งยกขึ้นเป็นสิกขาบท ที่มาในพระ
 ปาติโมกข์ ๑ ไม่ได้มาในพระปาติโมกข์ ๑.

สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์นั้น คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓
 อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๔๒ ปาฏิเทสนียะ ๔
 เสขียะ ๗๕ รวมเป็น ๒๒๐ นบถงอธิกรณสมณะด้วยเป็น ๒๒๗.

ปาราชิก ๔

๑. ภิกษุเสพเมถุน ต้องปาราชิก.
๒. ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ได้ราคา ๕ มาสก
 ต้องปาราชิก.
๓. ภิกษุแก่งฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องปาราชิก.
๔. ภิกษุอวดอุตตริมนุสสรรม (คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์)
 ที่ไม่มีในตน ต้องปาราชิก.

สงฆาทิเสส ๑๓

๑. ภิกษุแก่งทำให้หน้าอสนฺจเคลื่อน ต้องสงฆาทิเสส.
๒. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ จับต้องกายหญิง ต้องสงฆาทิเสส.
๓. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ พุดเกี้ยวหญิง ต้องสงฆาทิเสส.
๔. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ พุดล่อให้หญิงบำเรอตนด้วยกาม ต้องสงฆาทิเสส.
๕. ภิกษุชักสอให้ชายหญิงเป็นพวเมียกัน ต้องสงฆาทิเสส.
๖. ภิกษุสร้างกฎทตองก้อและโบกด้วยปูนหรือดิน ซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ จำเพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณ โดยยาวเพียง ๑๒ คืบพระสุคต โดยกว้างเพียง ๗ คืบ วัดในร่วมใน และต้องให้สงฆ์แสดงที่ไหก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ไหกิต ทำให้เกินประมาณกิต ต้องสงฆาทิเสส.
๗. ถ้าที่อยู่ซึ่งจะสร้างชนน มีทายกเป็นเจ้าของ ทำให้เกินประมาณนใด แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่ไหก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ไหก่อน ต้องสงฆาทิเสส.
๘. ภิกษุโกรธเคือง แก่งใจภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล ต้องสงฆาทิเสส.
๙. ภิกษุโกรธเคือง แก่งหาเลสใจภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิก ต้องสงฆาทิเสส.

๑๐. ภิกษุพากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุอื่นห้าม
ไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้อง
สังฆาทิเสส.

๑๑. ภิกษุประพฤติกตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั้น ภิกษุอื่นห้ามไม่
ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้อง
สังฆาทิเสส.

๑๒. ภิกษุว่ายากสอนยาก ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรม
เพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

๑๓. ภิกษุประทุษร้ายตระกูล คือประจบคฤหัสถ์ สงฆ์ไล่เสีย
จากวัด กลับว่าตเคียนสงฆ์ ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อ
จะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

อนนยต ๒

๑. ภิกษุหนึ่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง ถ้ามีคนทีควรเชื่อได้
มาพุดชนด้วยธรรม ๓ อย่าง คือ ปาราชิก หรือสังฆาทิเสส หรือ
ปาจิตตีย์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ภิกษุรับอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น
หรือเขาว่าจำเพาะธรรมอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น.

๒. ภิกษุหนึ่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง ถ้ามีคนทีควรเชื่อ
ได้มาพุดชนด้วยธรรม ๒ อย่าง คือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์
อย่างใดอย่างหนึ่ง ภิกษุรับอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น หรือเขาว่า
จำเพาะธรรมอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น.

นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ แบ่งเป็น ๓ วรรค

มีวรรคละ ๑๐ สิกขาบท

จิวรรคที่ ๑

๑. ภิกษุทรงอธิเรกจิ๋วได้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าล่วง ๑๐ วันไป ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้นหนึ่ง ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

๓. ถ้าผาเกิดชนแก่ภิกษุ ๆ ประสงค์จะทำจีวร แต่ยังไม่พอ ถ้ามทหวังว่าจะโตมออก ฟงเก็บผานนไวได้เพียงเดือนหนึ่งเป็นอย่าง ยิ่ง ถ้าเก็บไว้ให้เกินเดือนหนึ่งไป แม้มถึงมทหวังว่าจะโตอยู่ ต้อง นิสสัคคียปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ชกกัด ให้ย้อมกัด ให้ทุบกัด ซึ่งจีวรเก่า ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุรับจีวรแต่เมื่อนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ เว้นไว้แต่แลก เปลี่ยนกัน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุขอจีวรต่อคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ได้มา ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมมติที่จะขอจีวรได้ คือ เวลา ภิกษุมจีวรอันโจรลักไป หรือมจีวรอันฉิบหายเสีย.

๗. ในสมัยเช่นนั้น จะขอเขาได้ก็เพียงผ่านงูผ่านหมีเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่านั้น ได้มา ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๘. ถ้าคฤหัสถ์ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เขาพูดว่า เขาจะถวายจิวรแก่ภิกษุชอน ภิกษุนั้นทราบความแล้ว เข้าไปพูดให้เขาถวายจิวรอย่างนน้อย่างน ทมราคาแพงกว่าดีกว่าที่เขากำหนดไว้เดิม ได้มา ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๙. ถ้าคฤหัสถ์ผู้จะถวายจิวรแก่ภิกษุมิหลายคน แต่เขาไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ภิกษุไปพูดให้เขารวมทุนเข้าเป็นอันเดียวกัน ให้ช้อจิวรที่แพงกว่าดีกว่าที่เขากำหนดไว้เดิม ได้มา ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๑๐. ถ้าใคร ๆ นำทรัพย์มาเพื่อค้ำจิวรแล้วถามภิกษุว่า ใครเป็นไวยาวัจกรของเธอ ถ้าภิกษุต้องการจิวร ก็พึงแสดงคนวัดหรืออุบาสกว่า ผู้เป็นไวยาวัจกรของภิกษุทั้งหลาย ครั้นเขามอบหมายไวยาวัจกรนั้นแล้ว ส่งภิกษุว่า ถ้าต้องการจิวร ให้เข้าไปหาไวยาวัจกร ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาเขาแล้วทวงว่า เราต้องการจิวรถึงนได้ ๓ ครั้ง ถ้าไม่ได้อจิวร ไปยื่นแต่พอเขาเห็นได้ ๖ ครั้ง ถ้าไม่ได้ ขึ้นไปทวงให้เกิน ๓ ครั้ง ยืนเกิน ๖ ครั้ง ได้มา ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์. ถ้าไปทวงและยื่นครบกำหนดแล้วไม่ได้จิวร จำเป็นต้องไปบอกเจ้าของเดิมว่า ของนั้นไม่สำเร็จประโยชน์แก่ตน ให้เขาเรียกเอาของเขาคืนมาเสีย.

โกสยวรรคที่ ๒

๑. ภิกษุหลอสนัดถวายชนเจียมเจือด้วยใหม่ ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุหลอสนัดถวายชนเจียมค้ำลวน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุจะหลอสนัดใหม่ ฟังใช้ชนเจียมค้ำ ๒ ส่วน ชนเจียมชาวส่วนหนึ่ง ชนเจียมแดงส่วนหนึ่ง ถ้าใช้ชนเจียมค้ำให้เกิน ๒ ส่วนขึ้นไป ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุหลอสนัดใหม่แล้ว ฟังใช้ให้ได้ ๖ ปี ถ้ายังไม่ถึง ๖ ปี หลอใหม่ ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

๕. ภิกษุจะหลอสนัด ฟังตัดเอาสนัดเก่าค้ำหนึ่งโดยรอบมาปนลงในสนัดที่หลอใหม่ เพื่อจะทำลายให้เสีย ถ้าไม่ทำดังนี้ ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๖. เมื่อภิกษุเดินทางไกล ถ้ามีใครถวายชนเจียม ต้องการก็รับได้ ถ้าไม่มีใครนำมา นำมาเองได้เพียง ๓ โยชน์ ถ้าให้เกิน ๓ โยชน์ไป ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ชกก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้สาวก็ดี ซึ่งชนเจียม ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุรับเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรือ ยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๙. ฤกษ์ทำการซื้อขายด้วยรูปะ คือของที่เขาใช้เป็นทองและ
เงิน ต้องนิสัคคียปาจิตตีย์.

๑๐. ฤกษ์แลกเปลี่ยนสิ่งของกับคฤหัสถ์ ต้องนิสัคคีย-
ปาจิตตีย์.

↓ ปัตตวรรคที่ ๓

๑. บาตรนอกจากบาตรอธิษฐานเรียกอติเรกบาตร อติเรกบาตร
นั้น ฤกษ์เก็บไว้ได้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้ล่วง ๑๐ วันไป
ต้องนิสัคคียปาจิตตีย์.

๒. ฤกษ์มีบาตรรั่วยังไม่ถึง ๑๐ นิ้ว ขอบาตรใหม่แต่คฤหัสถ์
ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ได้มา ต้องนิสัคคียปาจิตตีย์.

๓. ฤกษ์รับพระเคนเกสซทั้ง ๕ คือ เนยใส เนยข้น นำนัน
น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แล้ว เก็บไว้จนได้เพียง ๗ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้
ล่วง ๗ วันไป ต้องนิสัคคียปาจิตตีย์.

๔. เมื่อฤดูร้อนยังเหลืออยู่ยกเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง
เดือน ๗ จึงแสวงหาผ้าอาบนานาฝนได้ เมื่อฤดูร้อนเหลืออยู่ยกเดือน
คือตั้งแต่ชนค้ำหนึ่งเดือน ๘ จึงทำนองได้ ถ้าแสวงหาหรือทำนองให้ลา
กว่ากำหนดนั้นเข้ามา ต้องนิสัคคียปาจิตตีย์.

๕. ฤกษ์ให้จิวรแก่ภิกษุอื่นแล้ว โกรธ จึงเอาคืนมาเองก็ดี ใช้
ให้ผู้อื่นชิงเอามาก็ดี ต้องนิสัคคียปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุขอถ่ายแต่คฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เอามาให้ช่างหูกทอเป็นจีวร ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๗. ถ้าคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา สั่งให้ช่างหูกทอจีวรเพื่อจะถวายแก่ภิกษุ ถ้าภิกษุไปกำหนดให้เขาทำให้ดั้นด้วยจะให้รางวัลแก่เขา ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๘. ถ้าอีก ๑๐ วันจะถึงวันปวารณา คือตั้งแต่ชน ๖ คำเดือน ๑๑ ถ้าทายกริบจะถวายผ้าจำนำพรรษา กริบเก็บไว้ได้ แต่ถ้าเก็บไว้เกินกาลจีวรไป ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์. กาลจีวรนั้นตั้งนี้ ถ้าจำพรรษาแล้วไม่ได้กรานกฐิน นับแต่วันปวารณาไปเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมคำหนึ่งเดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ ถ้าได้กรานกฐิน นับแต่วันปวารณาไป ๕ เดือน คือตั้งแต่แรมคำหนึ่งเดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๔.

๙. ภิกษุจำพรรษาในเสนาสนะป่าซึ่งเป็นที่เปลี่ยว ออกพรรษาแล้ว อยากจะเก็บไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ในบ้าน เมื่อมีเหตุก็เก็บไว้ได้เพียง ๖ คืบเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเก็บไว้ให้เกิน ๖ คืบไป ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

๑๐. ภิกษุรู้อยู่ และน้อมลาภที่เขาจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

ปาจิตตีย์ ๕๒ ลิกขาบท

มุสาวาทวรรคที่ ๑ มี ๑๐ ลิกขาบท

๑. พุคปต ต้องปาจิตตีย์.
๒. คำภิกษุ ต้องปาจิตตีย์.
๓. สอเสียดภิกษุ ต้องปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุสอนธรรมแก่นุปสัมบัน ถ้าว่าพร้อมกัน ต้อง
ปาจิตตีย์.
๕. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอนเดียวกันกับนุปสัมบัน เกิน ๓ คืน
ขึ้นไป ต้องปาจิตตีย์.
๖. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอนเดียวกันกับผู้หญิง แม้ในคืนแรก
ต้องปาจิตตีย์.
๗. ภิกษุแสดงธรรมแก่ผู้หญิง เกินกว่า ๖ คำขึ้นไป ต้อง
ปาจิตตีย์. [๑]
๘. ภิกษุบอกอุตตริมนุสสรธรรมที่มีจริง แก่นุปสัมบัน ต้อง
ปาจิตตีย์.
๙. ภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นแก่นุปสัมบัน ต้อง
ปาจิตตีย์. [๒]
๑๐. ภิกษุชุกเองกิต ไซ้ให้ผู้อื่นชุกกิต ซึ่งแผ่นดิน ต้อง
ปาจิตตีย์.

ภูตคามวรรคที่ ๒ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุพราภของเขี้ยวซึ่งเกิดอยู่กับที่ ให้หลุดจากที่ ต้อง
ปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุประพตติอนาจาร สงฆ์เรียกตัวมาถาม แกล้งพูด
กลบเกลื่อนกัถึ นิ่งเสียไม่พูดกัถึ ถ้าสงฆ์สวดประกาศข้อความนั้น
จบ ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุติเตียนภิกษุอื่นที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้ทำการสงฆ์ ถ้า
เธอทำโดยชอบ ติเตียนเปล่า ๆ ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุเอาเตียง ตั้ง ฟูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งในที่แจ้ง
แล้ว เมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองกัถึ ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บกัถึ
ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นกัถึ ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุเอาที่นอนของสงฆ์ปูนอนในกุฎิสงฆ์แล้ว เมื่อหลีกไป
จากที่นั้น ไม่เก็บเองกัถึ ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บกัถึ ไม่มอบหมายแก่
ผู้อื่นกัถึ ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุร่อยวากุฎินมผู้อยู่ก่อน แกล้งไปนอนเบียด ด้วยหวัง
จะให้ผู้อยู่ก่อนกับแคบใจเข้าก็จะหลีกไปเอง ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุโกรธเคืองภิกษุอื่น จุดคร่าไล่ออกจากกุฎิสงฆ์ ต้อง
ปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุนั่งทับกัถึ นอนทับกัถึ บนเตียงกัถึ บนตั่งกัถึ อัน
มีเท้าไม้ได้ตรึงให้แน่น ซึ่งเขาวางไว้บนร่างร้านที่เขาเก็บของในกุฎิ

ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุจะเอาดินหรือปูนโบกหลังคากุฏิ พึงโบกได้แต่เพียง ๓ ชั้น ถ้าโบกเกินกว่านั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุรู้ยู่^๕ว่า นาม^๕ทวาร^๕ เอารต^๕หญ้าหรือดิน ต้องปาจิตตีย์.

โอวาทวรรคที่ ๓ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุที่สงฆ์^๕ไม่ได้^๕สมมติ^๕ ส่งสอนนางภิกษุณี ต้องปาจิตตีย์.

๒. แม้ภิกษุที่สงฆ์สมมติแล้ว ตั้งแต่อาทิตย์ตกแล้วไป สอนนางภิกษุณี ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุเข้าไปสอนนางภิกษุณีถึงในที่อยู่ ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่นางภิกษุณีเจ็บ.

๔. ภิกษุติเตียนภิกษุอื่นว่า สอนนางภิกษุณีเพราะเห็นแก่ลาภ ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุให้จีวรแก่นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน.

๖. ภิกษุเย็บจีวรของนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นเย็บก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุชวณนางภิกษุณีเดินทางด้วยกัน ^๕แม่สนระยะบ้านหนึ่ง ^๕ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ทางเปลี่ยว.
๘. ภิกษุชวณนางภิกษุณีลงเรือลำเดียวกัน ^๕ชนนากิต ^๕ล่องน้ำ ^๕กิต ^๕ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ข้ามฟาก.
๙. ภิกษุณัของ ^๕เคียวของฉัน ^๕ที่นางภิกษุณีบังคับให้คฤหัสถ์ ^๕เขาถวาย ^๕ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่คฤหัสถ์เขาเริ่มไว้ก่อน.
๑๐. ภิกษุหนึ่งกิต ^๕นอนกิต ^๕ในที่ลับสองต่อสอง กับนางภิกษุณี ^๕ต้องปาจิตตีย์.

โภชนวรรคที่ ๔ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. อาหารในโรงทานที่ทั่วไปไม่นิยมบุคคล ภิกษุไม่เก็บใช้ ^๕ฉัน ^๕ได้แต่เฉพาะวันเดียวแล้ว ^๕ต้องหยุดเสียในระหว่าง ^๕ต่อไปจึงฉัน ^๕ได้อีก ^๕ถ้าฉันติด ๆ กันตั้งแต่สองวันขึ้นไป ^๕ต้องปาจิตตีย์.
๒. ถ้าทายกเขามานิมนต์ ^๕ออกชื่อโภชนะทั้ง ๕ ^๕อย่าง ^๕คือ ^๕ข้าวสุก ^๕ขนมสด ^๕ขนมแห้ง ^๕ปลา ^๕เนื้อ ^๕อย่างใดอย่างหนึ่ง ^๕ถ้า ^๕ไปรับของนั้นมา ^๕หรือฉันของนั้น ^๕พร้อมกันตั้งแต่ ๔ ^๕รูปขึ้นไป ^๕ต้อง ^๕ปาจิตตีย์ ^๕เว้นไว้แต่สมัย ^๕คือ ^๕เป็นใช้อย่าง ๑ ^๕หน้าจิวรกาล ^๕อย่าง ๑ ^๕เวลาทำจิวรอย่าง ๑ ^๕เดินทางไกลอย่าง ๑ ^๕ไปทางเรือ ^๕อย่าง ๑ ^๕อยู่มากด้วยกันบิณฑบาตไม่พอนั้นอย่าง ๑ ^๕โภชนะเป็น ^๕ของสมณะอย่าง ๑.

๓. ภิกษุรับนิมนต์แห่งหนึ่ง ด้วยโภชนะทั้ง ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ไม่ไปฉันในที่นิมนต์นั้น ไปฉันเสียที่อื่น ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ยกส่วนที่รับนิมนต์ไว้ก่อนนั้นให้แก่ภิกษุอื่นเสีย หรือหน้าจิวรกาล และเวลาทำจิวร.

๔. ภิกษุเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ทายกเขาเอาขนมมาถวายเป็นอันมาก จะรับได้เป็นอย่างมากเพียง ๓ บาตรเท่านั้น ถ้ารับให้เกินกว่านั้น ต้องปาจิตตีย์ ของที่รับมามากเช่นนั้น ต้องแบ่งให้ภิกษุอื่น.

๕. ภิกษุฉันค้างอยู่ มีผู้เอาโภชนะทั้ง ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามาประเคน ห้ามเสียแล้ว ลุกจากที่นั่งนั้นแล้ว ฉันของเคี้ยวของฉันซึ่งไม่เป็นเคนภิกษุไซ้ หรือไม่ได้ทำวินัยกรรม ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรู้ถือว่า ภิกษุอื่นห้ามข้าวแล้ว [ตามสิกขาบทหลัง] คิดจะยกโทษเธอ แกล้งเอาของเคี้ยวของฉันที่ไม่เป็นเคนภิกษุไซ้ ไปล่อให้เธอฉัน ถ้าเธอฉันแล้ว ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุฉันของเคี้ยวของฉันที่เป็นอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงวันใหม่ ต้องปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุฉันของเคี้ยวของฉันที่เป็นอาหารซึ่งรับประเคนไว้ค้างคืน ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุขอโภชนะอันประณีต คือ ข้าวสุก ระคนด้วยเนยใส เนยขุ่น น้ำมัน น้ำมันงา น้ำมันงา ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม ตลอดจนคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เอามาฉัน ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุกินกินอาหารที่ไม่มีผู้ให้ คือยังไม่ได้รับพระเคนให้ ล้วงทวารปากเข้าไป ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่หน้าและไม้สพน.

อเจตการรอกที่ ๕ มี ๑๐ ลักษณะ

๑. ภิกษุให้ของเคี้ยวของตน แก่คนนอกศาสนาด้วยมือตน ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุชวนภิกษุอื่นไปเที่ยวบิณฑบาตด้วยกัน หวังจะประพฤตินอนาจาร ไล่เรอกลับมาเสีย ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุสำเร็จการนั่งแทรกแซง ในสกุลที่กำลังบริโภคอาหารอยู่ ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุหนึ่งอยู่ในห้องกับผู้หญิง ไม่มีผู้ชายอยู่เป็นเพื่อน ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุหนึ่งในที่แจ้งกับผู้หญิงสองต่อสอง ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรับนิมนต์ด้วยโภชนะทั้ง ๕ แล้ว จะไปในที่อื่นจากที่นิมนต์นั้น ในเวลาก่อนฉันก็ดี ฉันทกลับมาแล้วก็ดี ต้องลาภิกษุที่มีอยู่ในวัดก่อนจึงจะไปได้ ถ้าไม่ลาก่อนเที่ยวไป ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย คือจีวรกาล และเวลาทำจีวร.

๗. ถ้าเขาพิจารณาด้วยปัจจัยสี่เพียง ๔ เดือน ฟังขอเขาได้
เพียงกำหนดคนนั้นเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่ากำหนดนั้นไป ต้องปาจิตตีย์.
เว้นไว้แต่เขาพิจารณาอีก หรือพิจารณาเป็นนิตย.

๘. ภิกษุไปดูกระบวนทัพที่เขายกไปเพื่อจะรบกัน ต้องปาจิตตีย์
เว้นไว้แต่มีเหตุ.

๙. ถ้าเหตุที่ต้องไปมีอยู่ ฟังไปอยู่ได้ในกองทัพเพียง ๓ วัน
ถ้าอยู่ให้เกินกว่ากำหนดนั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ในเวลาที่อยู่ในกองทัพตามกำหนดนั้น ถ้าไปดูเขารบกัน
ก็ดี หรือดูเขาตรวจพลก็ดี ดูเขาจัดกระบวนทัพก็ดี ดูหมู่เสนาที่จัด
เป็นกระบวนแล้วก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

สุราปานวรรคที่ ๖ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุดื่มน้ำเมา ต้องปาจิตตีย์.
๒. ภิกษุจิบภิกษุ ต้องปาจิตตีย์.
๓. ภิกษุว่ายน้ำเล่น ต้องปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุแสดงความไม่เอื้อเฟื้อในวินัย ต้องปาจิตตีย์.
๕. ภิกษุหลอนภิกษุให้กลัวผี ต้องปาจิตตีย์.
๖. ภิกษุไม่เป็นไซ้ ตักไฟให้เป็นเปลวเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นตักก็ดี
เพื่อจะผิง ต้องปาจิตตีย์ ตักเพื่อเหตุอื่น ไม่เป็นอาบัติ.

๗. ภิกษุอยู่ในมัชฌิมประเทศ คือ จังหวัดกลางแห่งประเทศไทย อินเดีย ๑๕ วันจึงอาบน้ำได้หนึ่งหน้ ถ้ายังไม่ถึง ๑๕ วันอาบน้ำ ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็น. ในปัจจุบันประเทศไทย เช่นประเทศไทย เรา อาบน้ำได้เป็นนิตย์ ไม่เป็นอาบัตติ.

๘. ภิกษุได้จีวรใหม่มา ต้องพินทุควยสี ๓ อย่าง คือ เขียว คราม โคลน ดำคล้า อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน จึงนุ่งห่มได้ ถ้าไม่ทำพินทุก่อนแล้วนุ่งห่ม ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุวิกัปจีวรแก่ภิกษุหรือสามเณรแล้ว ผู้รับยังไม่ได้ออน นุ่งห่มจีวรนั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุช้อนบริขาร คือ บาตร จีวร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็ม ประคตเอา สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ของภิกษุอื่น ด้วยคิดว่าจะล้อเล่น ต้องปาจิตตีย์.

สัปปณวรรคที่ ๗ มี ๑๐ ลิกขาบท

๑. ภิกษุแก่งฆ่าสัตว์จรจณน ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุรู้ชื่อว่า นามสัตว์ บริโภคน่านน ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุรู้ชื่อว่า อธิกรณสงฆ์ทำแล้วโดยชอบ เลิกถอนเสีย กลับทำใหม่ ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุรู้ชื่อ แก่งปกปิดอาบัตติชวหายาบของภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุร้อย เป็นอุปัชฌายะอุปสมบทกุลบุตรผู้มายุ่หย่อนกว่า ๒๐ ปี ต้องปาจิตตีย์.
๖. ภิกษุร้อย ชวนพ่อค้าผู้ชอนภาษีเดินทางด้วยกัน แม่สนระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์.
๗. ภิกษุชวนผู้หญิงเดินทางด้วยกัน แม่สนระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์.
๘. ภิกษุกล่าวคัดค้านธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ ต้องปาจิตตีย์.
๙. ภิกษุคบภิกษุเช่นนั้น คือ ร่วมกินกัถิ ร่วมอุโบสถสังฆกรรม กัถิ ร่วมนอนกัถิ ต้องปาจิตตีย์.
๑๐. ภิกษุเกลี้ยกล่อมสามเณรที่ภิกษุอื่นให้บิณฑบาตแล้ว เพราะโทษที่กล่าวคัดค้านธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ให้เป็นผู้อุปัชฌาภิกษุ กัถิ ร่วมกินกัถิ ร่วมนอนกัถิ ต้องปาจิตตีย์.

สหธรรมิกวรรคที่ ๘ มี ๑๒ ลักขาบท

๑. ภิกษุประพฤตินาจาร ภิกษุอื่นตักเตือน พุคผัดเพี้ยนว่า ยังไม่ได้ถามท่านผู้รู้ก่อน ข้าพเจ้าจักไม่ศึกษาในลักขาบทนี้ ต้องปาจิตตีย์.
- ธรรมคาภิกษุผู้ศึกษา ยังไม่รู้สิ่งใด ควรจะรู้อสิ่งนั้น ควรไต่ถามไล่เสียงท่านผู้รู้.

๒. ภิกษุอื่นท่องปาติโมกข์อยู่ ภิกษุแก่งพูดให้เธอคลาย
อุทสาหะ ต้องปาจิตตีย์.
๓. ภิกษุต้องอาบัติแล้วแก่งพูดว่า ข้าพเจ้าพึงรู้โดยนตนเองว่า
ขอนมาในพระปาติโมกข์ ถ้าภิกษุอื่นรู้อยู่ว่า เธอเคยรู้มาก่อนแล้ว
แต่แก่งพูดกันเขาว่า พึงสวดประกาศความขอนนั้น เมื่อสงฆ์สวด
ประกาศแล้ว แก่งทำไม่รูดอก ต้องปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุโกธร ให้ประหารแก่ภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.
๕. ภิกษุโกธร เงื่อมมือคุดจ ให้ประหารแก่ภิกษุอื่น ต้อง
ปาจิตตีย์.
๖. ภิกษุโจทก์ฟ้องภิกษุอื่น ด้วยอาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูล ต้อง
ปาจิตตีย์.
๗. ภิกษุแก่งก่อ ความรำคาญให้เกิดแก่ภิกษุอื่น ต้อง
ปาจิตตีย์.
๘. เมื่อภิกษุวิวาทกันอยู่ ภิกษุไปแอบฟังความ เพื่อจะได้รู้ว่า
เขาทำอะไรตนหรือพวกของตน ต้องปาจิตตีย์.
๙. ภิกษุให้ฉันทะ คือความยอมให้ทำสังฆกรรมที่เป็นธรรม
แล้ว ภายหลังกลับตเตยนสงฆ์ผู้ทำกรรมนั้น ต้องปาจิตตีย์.
๑๐. เมื่อสงฆ์กำลังประชุมกันตตสนขอความขอนหนึ่ง ภิกษุใด
อยู่ที่ประชุมนั้น จะหลีกไปในขณะที่ตตสนขอนนั้นยังไม่เสร็จ ไม่ให้
ฉันทะก่อนลุกไปเสีย ต้องปาจิตตีย์.

๑๑. ภิกษุพร้อมกันกับสงฆ์ให้จิวรเป็นบำเหน็จ แก่ภิกษุรูปใด
รูปหนึ่งแล้ว ภายหลังกลับตเถยนภิกษุอื่นว่า ให้เพราะเห็นแก่
หน้ากัน ต้องปาจิตตีย์.

๑๒. ภิกษุรั้อยู่ นอมลาภที่ทายกเขาตั้งใจจะถวายสงฆ์มาเพื่อ
บุคคล ต้องปาจิตตีย์.

รัตนวรรคที่ ๕ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุไม่ได้รับอนุญาตก่อน เข้าไปในห้องที่พระเจ้าแผ่นดิน
เสด็จอยู่กับพระมเหสี ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุเห็นเครื่องบริโภคนของคฤหัสถ์ตกอยู่ ถือเอาเป็น
ของเก็บได้เองก็ดี ให้ผู้อื่นถือเอาก็ดี ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่
ของหนักตกอยู่ในวัด หรือในที่อาศัย ต้องเก็บไว้ให้แก่เจ้าของ
ถ้าไม่เก็บ ต้องทุกกฏ.

๓. ภิกษุไม่บอกลาภิกษุอื่นที่มอยู่ในวัดก่อน เข้าไปบ้านใน
เวลาวิกาล ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่การด่วน.

๔. ภิกษุทำกลองเข็ม ด้วยกระดูกก็ดี ด้วยงากก็ดี ด้วยเขากก็ดี
ต้องปาจิตตีย์. ต้องตอยกลองนั้นเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๕. ภิกษุทำเตียงหรือตัง ฟังทำใหม่เท่าเพียง ๘ นิ้วพระสุคต
เว้นไว้แต่แม่แคว ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตตีย์. ต้อง
ตัดให้โตประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๖. ภิกษุทำเตียงหรือตั้งหมอน^๕ ต้องปาจิตตีย์. ต้องรื้อเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๗. ภิกษุทำผ้าปูนั่ง^๕ พึงทำให้ได้ประมาณ^๕ ประมาณนั้นยาว ๒ คืบพระสุคต กว้างคืบครึ่ง ชายคืบหนึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตตีย์. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๘. ภิกษุทำผ้ารองปิดแผล^๕ พึงทำให้ได้ประมาณ^๕ ประมาณนั้นยาว ๔ คืบพระสุคต กว้าง ๒ คืบ ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตตีย์. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๙. ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝน^๕ พึงทำให้ได้ประมาณ^๕ ประมาณนั้นยาว ๖ คืบพระสุคต กว้าง ๒ คืบครึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตตีย์. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๑๐. ภิกษุทำจีวรให้เท่าจีวรพระสุคตก็ดี เกินกว่านั้นก็ดี ต้องปาจิตตีย์. ประมาณจีวรพระสุคตนั้น ยาว ๙ คืบพระสุคต กว้าง ๖ คืบ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

ปาฏิเทสนีเย ๔

๑. ภิกษุรับของเคี้ยวของฉัน^๕ แต่มีนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติด้วยมือของตนมาบริโภคน^๕ ต้องปาฏิเทสนีเย.

๒. ภิกษุฉันอยู่ในที่นิมนต์^๕ ถ้ามีนางภิกษุณีมาส่งทายกให้เอาสิ่ง^๕ สิ่ง^๕ ถวาย เธอพึงไล่นางภิกษุณีนั้นให้ถอยไปเสีย ถ้าไม่ไล

ต้องปาฏิเทสนียะ.

๓. ภิกษุไม่เป็นไข้ เขาไม่ได้นิมนต์ รับของเคี้ยวของฉันใน
ตระกูลที่สงฆ์สมมติว่าเป็นเสขะ มาบริโภค ต้องปาฏิเทสนียะ.

๔. ภิกษุอยู่ในเสนาสนะป่าเป็นที่เปลี่ยว ไม่เป็นไข้ รับของ
เคี้ยวของฉัน ที่ทายกไม่ได้แจ้งความให้ทราบก่อน ด้วยมือของตน
มาบริโภค ต้องปาฏิเทสนียะ.

เสขียวัตร

วัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาเรียกว่าเสขียวัตร เสขียวัตรนั้นจัด
เป็น ๔ หมวด หมวดที่ ๑ เรียกว่าสารูป หมวดที่ ๒ เรียกว่า
โภชนปฏิสังยุต หมวดที่ ๓ เรียกว่าธัมมเทศนาปฏิสังยุต หมวด
ที่ ๔ เรียกว่าปกิณณะกะ.

สารูปที่ ๑ มี ๒๖

๑.	} ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจัก	นั่ง	} ให้เรียบร้อย.
๒.		หม	
๓.	} ฯลฯ เราจักบิณฑกายด้วยดี	ไป	} ในบ้าน.
๔.		นั่ง	
๕.	} ฯลฯ เราจักระวังมือเท้าด้วยดี	ไป	} ในบ้าน.
๖.		นั่ง	

๙. } ๖ ล ๖ เราจักมีตาทอดลง } ไป } ในบ้าน.
 ๑๐. } ๖ ล ๖ เราจักไม่เว็กผ้า } หนึ่ง } ในบ้าน.
 ๑๑. } ๖ ล ๖ เราจักไม่หิวเรา } ไป } ในบ้าน.
 ๑๒. } ๖ ล ๖ เราจักไม่พุกเสียงตั้ง } หนึ่ง } ในบ้าน.
 ๑๓. } ๖ ล ๖ เราจักไม่โคลงกาย } ไป } ในบ้าน.
 ๑๔. } ๖ ล ๖ เราจักไม่โคลงกาย } หนึ่ง } ในบ้าน.
 ๑๕. } ๖ ล ๖ เราจักไม่โกวแขน } ไป } ในบ้าน.
 ๑๖. } ๖ ล ๖ เราจักไม่โกวแขน } หนึ่ง } ในบ้าน.
 ๑๗. } ๖ ล ๖ เราจักไม่สนศีรษะ } ไป } ในบ้าน.
 ๑๘. } ๖ ล ๖ เราจักไม่สนศีรษะ } หนึ่ง } ในบ้าน.
 ๑๙. } ๖ ล ๖ เราจักไม่เอามือค้ำกาย } ไป } ในบ้าน.
 ๒๐. } ๖ ล ๖ เราจักไม่เอามือค้ำกาย } หนึ่ง } ในบ้าน.
 ๒๑. } ๖ ล ๖ เราจักไม่เอาผ้าคลุมศีรษะ } ไป } ในบ้าน.
 ๒๒. } ๖ ล ๖ เราจักไม่เอาผ้าคลุมศีรษะ } หนึ่ง } ในบ้าน.
 ๒๓. } ๖ ล ๖ เราจักไม่เดินกระโห่ยกเท้าไปในบ้าน.
 ๒๔. } ๖ ล ๖ เราจักไม่เดินกระโห่ยกเท้าไปในบ้าน.
 ๒๕. } ๖ ล ๖ เราจักไม่เดินกระโห่ยกเท้าไปในบ้าน.
 ๒๖. } ๖ ล ๖ เราจักไม่นั่งรัตเข้าในบ้าน.

โกชนปฏิสังยุตที่ ๒ มี ๓๐

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาตโดยเคารพ.
๒. ๖ ล ๖ เมื่อรับบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร.
๓. ๖ ล ๖ เราจักรับแกงพอสสมควรแก่ข้าวสุก.
๔. ๖ ล ๖ เราจักรับบิณฑบาตแต่พอเสมอขอบปากบาตร.
๕. ๖ ล ๖ เราจักฉันบิณฑบาตโดยเคารพ.
๖. ๖ ล ๖ เมื่อฉันบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร.
๗. ๖ ล ๖ เราจักไม่ขุดข้าวสุกให้แห้ว.
๘. ๖ ล ๖ เราจักฉันแกงพอสสมควรแก่ข้าวสุก.
๙. ๖ ล ๖ เราจักไม่ข้มข้าวสุกแต่ยอดลงไป.
๑๐. ๖ ล ๖ เราจักไม่กลบแกงหรือกับข้าวด้วยข้าวสุก เพราะ

อยากจะได้มาก.

๑๑. ๖ ล ๖ เราไม่จับไข่ จักไม่ขอแกงหรือข้าวสุก เพื่อ
ประโยชน์แก่ตนมาฉัน.

๑๒. ๖ ล ๖ เราจักไม่ดูบาตรของผู้อื่นด้วยจิตจะยกโทษ.
๑๓. ๖ ล ๖ เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่หนัก.
๑๔. ๖ ล ๖ เราจักทำคำข้าวให้กลมกล่อม.
๑๕. ๖ ล ๖ เมื่อคำข้าวยังไม่ถึงปาก เราจักไม่อำปากไว้ทำ.
๑๖. ๖ ล ๖ เมื่อฉันอยู่ เราจักไม่เอานิ้วมือสอดเข้าปาก.

๑๗. ๖ ล ๖ เมื่อข้าวอยู่ในปากเราจักไม่พุด.
๑๘. ๖ ล ๖ เราจักไม่โยนคำข้าวเข้าปาก.
๑๙. ๖ ล ๖ เราจักไม่ฉีกคำข้าว.
๒๐. ๖ ล ๖ เราจักไม่ฉันทำกระพุงแก้มให้ตุ่ย.
๒๑. ๖ ล ๖ เราจักไม่ฉนพลง सबคมือพลง.
๒๒. ๖ ล ๖ เราจักไม่ฉนโปรยเมตต์ข้าวให้ตกลงในบาตรหรือใน

๖๕
ทนน ๆ.

๒๓. ๖ ล ๖ เราจักไม่ฉนแลบลิ้น.
๒๔. ๖ ล ๖ เราจักไม่ฉนทงจับ ๆ.
๒๕. ๖ ล ๖ เราจักไม่ฉนทงชุก ๆ.
๒๖. ๖ ล ๖ เราจักไม่ฉนเลียมือ.
๒๗. ๖ ล ๖ เราจักไม่ฉนขอทบาตร.
๒๘. ๖ ล ๖ เราจักไม่ฉนเลียริมฝีปาก.
๒๙. ๖ ล ๖ เราจักไม่เอามือเบอนจับภาชนะน้ำ.
๓๐. ๖ ล ๖ เราจักไม่เอานาสร้างบาตรมีเมตต์ข้าวเทในบ้าน.

ธัมมเทศนาปฎิสงฺขตที่ ๓ มี ๑๖

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่
เป็นไข้ มีร่มในมือ.
๒. ๖ ล ๖ มีไม้พลองในมือ.

๓. ๖ ล ๖ มีคัสตราในมือ.
๔. ๖ ล ๖ มีอาวุธในมือ.
๕. ๖ ล ๖ สวมเขียงเท้า.
๖. ๖ ล ๖ สวมรองเท้า.
๗. ๖ ล ๖ ไปในยาน.
๘. ๖ ล ๖ อยู่บนที่นอน.
๙. ๖ ล ๖ นั่งรักเข้า.
๑๐. ๖ ล ๖ พันศีรษะ.
๑๑. ๖ ล ๖ คลุมศีรษะ.
๑๒. ๖ ล ๖ เรานั่งอยู่บนแผ่นดิน จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่
เป็นใช้^๖บนอาสนะ.
๑๓. ๖ ล ๖ เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่
เป็นใช้^๖บนอาสนะสูง.
๑๔. ๖ ล ๖ เรานั่งอยู่ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้^๖
นั่งอยู่.
๑๕. ๖ ล ๖ เราเดินไปข้างหลัง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้^๖
ผู้เดินไปข้างหน้า.
๑๖. ๖ ล ๖ เราเดินไปนอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้^๖
ผู้ไปในทาง.

ปกิณณกะที่ ๔ มี ๓

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข จักไม่ยื่นถ่าย
อุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ.
๒. ฯลฯ เราไม่เป็นไข จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ
บ้านเขพะ ลงในของเขียว.
๓. ฯลฯ เราไม่เป็นไข จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ
บ้านเขพะ ลงในน้ำ.

อธิกรณ์มี ๔

๑. ความเถียงกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรมเป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่
ธรรม ไม่ใช่วินัย เรียกวาทาธิกรณ์.
๒. ความใจทักันด้วยอาบัตินั้น ๆ เรียกอนุวาทาธิกรณ์.
๓. อาบัติทั้งปวง เรียกอาบัตตาธิกรณ์.
๔. กิจที่สงฆ์จะพึงทำ เรียกกิจจาธิกรณ์.

อธิกรณ์สมณะมี ๗

ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ นั้น เรียกอธิกรณ์สมณะ มี

๗ อย่าง คือ :-

๑. ความระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ นั้น ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ในที่
พร้อมหน้าบุคคล ในที่พร้อมหน้าวัตถุ ในที่พร้อมหน้าธรรม เรียก
สัมมุขาวินัย.

๒. ความที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ว่า เป็น
ผู้^๘สติเต็มที เพื่อจะไม่ให้ใครโจทท่านด้วยอาบัติ เรียกสติวินัย.

๓. ความที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุ ผู้^๙หายเป็นบ้า
แล้ว เพื่อจะไม่ให้ใครโจทด้วยอาบัติที่เธอทำในเวลาเป็นบ้า เรียก
อุมพหวินัย.

๔. ความปรับ้อาบัติตามปฏินญาของจำเลยผู้^{๑๐}รับเป็นสัตย์ เรียก
ปฏินญาकरणะ.

๕. ความตัดสินเอาตามคำของคนมากเป็นประมาณ เรียก
เยภุยยสิกา.

๖. ความลงโทษแก่ผู้^{๑๑}ผิด เรียกทัสสปายสิกา.

๗. ความให้ประนีประนอมกันทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ต้องชำระความ
เดิม เรียกติณวัตถารกวินัย.

สิกขาบทนอก^{๑๒}นี้ ที่ยกขึ้นเป็นอาบัติอุลลัจจัยบ้าง ทุกกฏบ้าง
ทุกภาสิตบ้าง เป็นสิกขาบทไม่ได้มาในพระปาติโมกข์.

จบวินัยบัญญัติ.

ธรรมวิภาค

ทฤษฎี คือ หมวด ๒

ธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง

๑. สติ - ความระลึกได้.

๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว.

อง. ทก. ๒๐/๑๑๘. ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๕๐.

ธรรมเป็นโลกบาล คือ กุมครองโลก ๒ อย่าง

๑. หิริ ความละอายแก่ใจ.

๒. โอตตัปปะ ความเกรงกลัว.

อง. ทก. ๒๐/๖๕. ขุ. อิติ. ๒๕/๒๕๗.

ธรรมอันทำให้งาม ๒ อย่าง

๑. ขันติ ความอดทน.

๒. โสรัจจะ ความเสงี่ยม.

อง. ทก. ๒๐/๑๑๘. วิ. มหา. ๕/๓๓๕.

บุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง

๑. บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน.

๒. กตัญญูกตเวที บุคคลผู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว และ

ตอบแทน.

อง. ทก. ๒๐/๑๐๘.

ติกะ คือ หมวด ๓

รตนะ ๓ อย่าง

พระพุทธเจ้า ๑ พระธรรม ๑ พระสงฆ์ ๑.

๑. ท่านผู้สอนให้ประชุมชนประพฤติกอด้วย กาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ที่ท่านเรียกว่าพระพุทธศาสนา ชื่อพระพุทธเจ้า.
๒. พระธรรมวินัยที่^{๒๗}เป็นคำสั่งสอนของท่าน ชื่อพระธรรม.
๓. หมู่ชนที่^{๒๘}ฟังคำสั่งสอนของท่านแล้ว ปฏิบัติ^{๒๙}ชอบตามพระธรรมวินัย ชื่อพระสงฆ์.

ข. ข. ๒๕/๑.

คุณของรตนะ ๓ อย่าง

พระพุทธเจ้า^{๓๐}รู้^{๓๑}ชอบด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว สอน^{๓๒}ผู้อื่นให้^{๓๓}รู้ตามด้วย.

พระธรรม^{๓๔}ย่อมรักษา^{๓๕}ผู้ปฏิบัติไม่ให้^{๓๖}ตกไปในที่ชั่ว.

พระสงฆ์^{๓๗}ปฏิบัติ^{๓๘}ชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว สอน^{๓๙}ผู้อื่นให้^{๔๐}กระทำตามด้วย.

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ อย่าง

๑. ทรงสั่งสอน^{๔๑} เพื่อจะให้^{๔๒}ผู้ฟัง^{๔๓}รู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควร^{๔๔}รู้ควรเห็น.

๒. ทรงสั่งสอน^{๔๕}มีเหตุ^{๔๖}ที่ผู้ฟัง^{๔๗}อาจ^{๔๘}ตรงตามให้^{๔๙}เห็นจริงได้.

๓. ทรงสั่งสอนเป็นอัครรรมย์ คือผู้ปฏิบัติตามยอมได้ประโยชน์
โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ.

นัย. อร. ตัก. ๒๐/๓๕๖.

โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง

- ๑. เว้นจากทุจริต คือประพฤติก้าวด้วยกายวาจาใจ.
- ๒. ประกอบสุจริต คือประพฤติกอบด้วยกายวาจาใจ.
- ๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลก

โกรธ หลง เป็นต้น.

ที. มหา. ๑๐/๕๗.

ทุจริต ๓ อย่าง

- ๑. ประพฤติก้าวด้วยกาย เรียกกายทุจริต.
- ๒. ประพฤติก้าวด้วยวาจา เรียกวาจทุจริต.
- ๓. ประพฤติก้าวด้วยใจ เรียกมโนทุจริต.

กายทุจริต ๓ อย่าง

ฆ่าสัตว์ ๑ ลักขโมย ๑ ประพฤติผิดในกาม ๑.

วาจทุจริต ๔ อย่าง

พูดเท็จ ๑ พูดส่อเสียด ๑ พูดคำหยาบ ๑ พูดเพ้อเจ้อ ๑.

มโนทุจจริต ๓ อย่าง

โลกอยากได้ของเขา ๑ พยาบาทปองร้ายเขา ๑ เห็นผิดจาก
คลองธรรม ๑.

ทุจจริต ๓ อย่างนี้ เป็นกิจไม่ควรทำ ควรจะละเสีย.

อง. ทสก. ๒๔/๓๐๓.

สุจจริต ๓ อย่าง

๑. ประพฤติชอบด้วยกาย เรียกกายสุจจริต.
๒. ประพฤติชอบด้วยวาจา เรียกวาจสุจจริต.
๓. ประพฤติชอบด้วยใจ เรียกมโนสุจจริต.

กายสุจจริต ๓ อย่าง

เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักขโมย ๑ เว้นจากประพฤตินิโค
ในกาม ๑.

วจาสุจจริต ๔ อย่าง

เว้นจากพูดเท็จ ๑ เว้นจากพูดส่อเสียด ๑ เว้นจากพูด
คำหยาบ ๑ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ ๑.

มโนสุจจริต ๓ อย่าง

ไม่โลภอยากได้ของเขา ๑ ไม่พยาบาทปองร้ายเขา ๑ เห็น
ชอบตามคลองธรรม ๑.

สุจจริต ๓ อย่างนี้ เป็นกิจควรทำ ควรประพฤติ.

อง. ทสก. ๒๕/๓๐๓.

อกุศลมูล ๓ อย่าง

รากเง้าของอกุศล เรียกอกุศลมูล มี ๓ อย่าง คือ โลภะ
อยากได้ ๑ โทสะ คิดประทุษร้ายเขา ๑ โมหะ หลงไม่รู้จริง ๑.

เมื่ออกุศลมูลเหล่านี้ ๑ } กิเลส มีอยู่แล้ว อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิด
๒ }
๓ }

ก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนี้ควรละเสีย.

ที่. ปาฏิ. ๑๐/๒๕๑. ข. อธิ. ๒๕/๒๖๔.

กุศลมูล ๓ อย่าง

รากเง้าของกุศล เรียกกุศลมูล มี ๓ อย่าง คือ อโลภะ
ไม่욕ได้ ๑ อโทสะ ไม่คิดประทุษร้ายเขา ๑ อโมหะ ไม่หลง ๑.

ถ้ากุศลมูลเหล่านี้ ๑ } กิเลส มีอยู่แล้ว กุศลอื่นที่ยังไม่เกิด
๒ }
๓ }

ก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนี้ควรให้เกิดขึ้นในสันดาน.

ที่. ปาฏิ. ๑๐/๒๕๒.

สัพฺปปริสํบุญญัตติ คือข้อที่ท่านสวดบุรุษตั้งไว้ ๓ อย่าง

๑. ทาน สละสิ่งของ ๆ ตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.
๒. บัพพัชชา ถือบวช เป็นอุบายเว้นจากเบียดเบียนกันและกัน.
๓. มาตาปิตุอุปัฏฐาน ปฏิบัติมารดาบิดาของตนให้เป็นสุข.

อง. ตัก. ๒๐/๑๕๑.

อับจนกปฏิบัติ คือปฏิบัติไม่ดี ๓ อย่าง

๑. อินทรีย์สังวร ส้ารวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดีในร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณด้วยใจ.
๒. โภชเน มัตตัญญูตา รู้จักประมาณในการกินอาหารแต่พอสมควร ไม่มากไม่น้อย.
๓. ซากรียานุโยค ประกอบความเพียรเพื่อจะชำระใจให้หมดจด ไม่เห็นแก่นอนมากนัก.

อง. ตก. ๒๐/๑๔๒.

บุญกิริยาวัตร ๓ อย่าง

สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรียกว่าบุญกิริยาวัตร โดยย่อ มี ๓ อย่าง

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน.
๒. สิลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล.
๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา.

ข. อิติ. ๒๕/๒๗๐. อง. อฎฐก. ๒๓/๒๔๕.

สามัญญลักษณะ ๓ อย่าง

ลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งปวง เรียกว่าสามัญญลักษณะ ไตรลักษณะก็เรียก แจกเป็น ๓ อย่าง

๑. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง.

๒. ทุกขตา ความเป็นทุกข์.

๓. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน.

ส. สพ. ๑๘/๑.

จตุกกะ คือ หมวด ๔

วาทะ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง

๑. สัมปรัสังเสวะ คบท่านผู้ประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจที่
เรียกว่าสัตบุรุษ.

๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ.

๓. โยนิโสมนสิการ ตรិตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบาย
ที่ชอบ.

๔. ธัมมานุষ্ঠมปฏิบัติ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่ง
ได้ตรองเห็นแล้ว.

อง. จตุกก. ๒๐/๓๓๒.

จักร ๔

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในประเทศอันสมควร.

๒. สัมปรัสุบัสสยะ คบสัตบุรุษ.

๓. อตฺตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ.

๔. ปุพเพกตปุญญา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน.
ธรรม ๔ อย่างนี้ ดุจล่อรถนำไปสู่ความเจริญ.

อง. จตุกก. ๒๑/๔๐.

อกติ ๔

๑. ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เรียกกัณฑาคติ.
๒. ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียกโทศาคติ.
๓. ลำเอียงเพราะเขลา เรียกโมหาคติ.
๔. ลำเอียงเพราะกลัว เรียกภยาคติ.

อกติ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประพฤติ.

อง. จตุกก. ๒๑/๒๓.

อันตรายของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ๔ อย่าง

๑. อดทนต่อคำสอนไม่ได้ คือเบื่อง่ายต่อคำสั่งสอนซึ่งเกยจทำ
ตาม.
๒. เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ทนความอดอยากไม่ได้.
๓. เพลิดเพลินในกามคุณ ทะยานอยากได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป.
๔. รักผู้หญิง.

ภิกษุสามเณรผู้หวังความเจริญแก่ตน ควรระวังอย่าให้

อันตราย ๔ อย่างนี้เลยได้.

อง. จตุกก. ๒๑/๑๖๕.

ปธาน คือความเพียร ๔ อย่าง

๑. สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน.
 ๒. ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว.
 ๓. ภาวนापธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน.
 ๔. ออนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม.
- ความเพียร ๔ อย่างนี้ เป็นความเพียรชอบ ควรประกอบให้มี

ในตน.

อง. จตุกก. ๒๑/๒๐.

อธิษฐานธรรม คือธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง

๑. บัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้.
๒. สัจจะ ความจริงใจ คือประพฤตีสั่งใดก็ให้ได้จริง.
๓. จาคะ สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ.
๔. อุปสมะ สงบใจจากสิ่งเป็นข้าศึกแก่ความสงบ.

ม. อุป. ๑๔/๔๓๗.

อิทธิบาท คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง

๑. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น.
๒. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น.
๓. จิตตะ เอาใจผูกฝังในสิ่งนั้นไม่วางธุระ.
๔. วิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น.

คุณ ๔ อย่างนี้ มีบริบูรณ์แล้ว อาจชักนำบุคคลให้ถึงสิ่งที่
ต้องประสงค์ซึ่งไม่เหลืออวิสัย.

อภิ. วิกงฺค. ๓๕/๒๕๒.

ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน

๑. ในการละกายทุจริต ประพฤติกายสุจริต.
๒. ในการละวจีทุจริต ประพฤติวจีสุจริต.
๓. ในการละมโนทุจริต ประพฤติมโนสุจริต.
๔. ในการละความเห็นผิด ทำความเห็นให้ถูก.

อีกอย่างหนึ่ง

๑. ระวางใจไม่ให้กำหนัดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด.
๒. ระวางใจไม่ให้ซัดเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความซัดเคือง.
๓. ระวางใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง.
๔. ระวางใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา.

อง. จตฺตก. ๒๑/๑๖๐.

ปาริสุทธิศีล ๔

๑. ปาติโมกขสังวร สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่
พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์อนุญาต.

๒. อินทริยสังวร สำรวมอินทริย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ ไม่ให้ยินดีในร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ตมกลิ่น ลิ้มรส
ถูกต้องแผฎฐูปพะ ฐุทธรรมารมณทวายใจ.

๓. อาชีวปาริสุทธิ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่หลอกลวง
เขาเลี้ยงชีวิต.

๔. บัจจยบัจจเวกขณะ พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคน้ำบัจจย ๔
คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ไม่บริโภคน้ำด้วยตัณหา.

วิ. สัส. ปจม. ๑๕.

อารักขกัมมัฏฐาน ๔

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้าที่มีในพระองค์และ
ทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่น.

๒. เมตตา แผ่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า.

๓. อสุภะ พิจารณาร่างกายตนและผู้อื่นให้เห็นเป็นไม่งาม.

๔. มรณัสสติ นึกถึงความตายอันจะมีแก่ตน.

กัมมัฏฐาน ๔ อย่างนี้ ควรเจริญเป็นนิตย์.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ.

พรหมวิหาร ๔

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เป็นสุข.

๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์.

๓. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี.

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ตั้งใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึง

ความวิบัติ.

๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่.

อภิ. วิภจก. ๓๕/๓๖๕.

สติกบัญญัติ ๔

๑. กายานุปัสสนา ๒. เวทนานุปัสสนา ๓. จิตตานุปัสสนา
๔. ธัมมานุปัสสนา.

สติกกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ว่า กายนี้สกวกว่ากาย ไม่ใช่
สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เรียกกายานุปัสสนา.

สติกกำหนดพิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ และไม่ทุกข์ไม่สุข
เป็นอารมณ์ว่า เวทนานี้สกวกว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา
เรียกเวทนานุปัสสนา.

สติกกำหนดพิจารณาใจที่เศร้าหมอง หรือผ่องแผ้วเป็นอารมณ์ว่า
ใจนี้สกวกว่าใจ ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เรียกจิตตานุปัสสนา.

สติกกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ที่บังเกิดกับใจ
เป็นอารมณ์ว่า ธรรมนี้สกวกว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา
เรียกธัมมานุปัสสนา.

ก. นพท. ๑๐/๓๒๙.

ธาตุกัมมัญฐาน ๔

ธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน เรียกปฐวีธาตุ ธาตุน้ำ เรียกอาโปธาตุ
ธาตุไฟ เรียกเตโชธาตุ ธาตุลม เรียกวาโยธาตุ.

ธาตุอันใดมีลักษณะแข็ง ธาตุนั้นเป็นปฐวีธาตุ ปฐวีธาตุ
นั้น ที่เป็นภายใน คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก

เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย
อาหารใหม่ อาหารเก่า.

ธาตุอันใดมีลักษณะเอิบอาบ ธาตุนั้นเป็นธาโปธาตุ ธาโปธาตุ
นั้น ที่เป็นภายใน คือ ตี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา
เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร.

ธาตุอันใดมีลักษณะร้อน ธาตุนั้นเป็นเตโชธาตุ เตโชธาตุนั้น
ที่เป็นภายใน คือ ไฟที่ยังกายให้อบอุ่น ไฟที่ยังกายให้ทรุดโทรม
ไฟที่ยังกายให้กระวนกระวาย ไฟที่เผาอาหารให้ย่อย.

ธาตุอันใดมีลักษณะพัดไปมา ธาตุนั้นเป็นวาโยธาตุ วาโยธาตุ
นั้น ที่เป็นภายใน คือ ลมพัดชนเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมใน
ท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมหายใจ.

ความกำหนดพิจารณาภายใน ให้เห็นว่าเป็นแต่เพียงธาตุ ๔ คือ
ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันอยู่ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เรียกว่า
ธาตุกัมมัญฐาน.

ม. อุป. ๑๔/๔๓๗.

อริยสัจ ๔

๑. ทุกข์ ๒. สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด ๓. นิโรธ คือความ
ดับทุกข์ ๔. มรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์.

ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ได้ชื่อว่าทุกข์ เพราะเป็นของ
ทนไต่ยาก.

ต้นหาคือความทะยานอยาก ได้ชื่อว่าสมุทัย เพราะเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด.

ต้นหานั้น มีประเภทเป็น ๓ คือต้นหาความอยากในอารมณ์ที่น่ารักใคร่ เรียกว่ากามต้นหาอย่าง ๑ ต้นหาความอยากเป็นโน่นเป็นนี้ เรียกว่าภวต้นหาอย่าง ๑ ต้นหาความอยากไม่เป็นโน่นเป็นนี้ เรียกว่าวิภวต้นหาอย่าง ๑.

ความดับต้นหาได้สิ้นเชิง ทุกข์ดับไปหมด ได้ชื่อว่านิโรธ เพราะเป็นความดับทุกข์.

บัญญัติอันเห็นชอบว่าสิ่งนั้นทุกข์ สิ่งนั้นเหตุให้ทุกข์เกิด สิ่งนั้นความดับทุกข์ สิ่งนั้นทางให้ถึงความดับทุกข์ ได้ชื่อว่ามรรค เพราะเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์.

มรรคนั้นมีองค์ ๘ ประการ คือ บัญญัติอันเห็นชอบ ๑ ดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ทำความเพียรชอบ ๑ ตั้งสติชอบ ๑ ตั้งใจชอบ ๑.

อภิ. วิภจก. ๓๕/๑๒๗.

๕
บัญญัติ คือ หมวด ๕

อนันตริยกรรม ๕

๑. มาตุฆาต	ฆ่ามารดา.
๒. ปิตุฆาต	ฆ่าบิดา.
๓. อรหันตฆาต	ฆ่าพระอรหันต์.
๔. โลหิตุปบาท	ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้นไป.
๕. สังฆเภท	ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน.

กรรม ๕ อย่างนี้ เป็นบาปอันหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ตั้งอยู่ในฐานปาราชิกของผู้ถือพระพุทธศาสนา ห้ามไม่ให้ทำเป็นเด็ดขาด.

อง. ปญจก. /๑๖๕.

อกิณหปัจจัยเวกขณ์ ๕

๑. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความแกล่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแกล่ไปได้.
๒. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้.
๓. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้.

๔. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรัก
ของชอบใจทั้งสน.

๕. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดี
จักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว.

อง. ปญจก. ๒๒/๘๑.

เวสาร์ชชกรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ ๕ อย่าง

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ.
๒. สील รักษากายวาจาให้เรียบร้อย.
๓. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษามาก.
๔. วิริยารัมภะ ปรารภความเพียร.
๕. บัญญา รอบรูสิ่งที่ควรรู.

อง. ปญจก. ๒๒/๑๔๔.

องค์แห่งภิกษุใหม่ ๕ อย่าง

๑. สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตาม
ข้อที่ทรงอนุญาต.

๒. สำรวมอินทรีย์ คือ ระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
ไม่ให้ความยินดีในร้ายครอบงำได้ ในเวลาที่เห็นรูปด้วยนัยน์ตา
เป็นต้น.

๓. ความเป็นคนไม่เอิกเกริกเฮฮา.

๔. อยู่ในเสนาสนะอันสงบ.

๕. มีความเห็นชอบ.

ภิกษุใหม่ควรตั้งอยู่ในธรรม ๕ อย่างนี้.

อง. ปญจก. ๒๒/๑๕๕.

องค์แห่งธรรมกถิก คือ นักเทศก์ ๕ อย่าง

๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ.

๒. อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ.

๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง.

๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ.

๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือว่า ไม่ยกตนเสียดสี

ผู้
อื่น.

ภิกษุผู้เป็นธรรมกถิก ฟังตั้งองค์ ๕ อย่างนี้ไว้ในตน.

อง. ปญจก. ๒๒/๒๐๕.

ธัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่าง

๑. ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง.

๒. สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด.

๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้.

๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้.

๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส.

อ. ปญจก. ๒๒/๒๓๖.

ผละ กิอธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง

๑. สัทธา ความเชื่อ.
๒. วิริยะ ความเพียร.
๓. สติ ความระลึกได้.
๔. สมาธิ ความตั้งใจมั่น.
๕. ปัญญา ความรอบรู้.

อินทรีย์ ๕ ก็เรียก เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน.

อง. ปญจก. ๒๒/๑๑.

นัวร์ ๕

ธรรมอันกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี เรียคนัวร์ มี ๕ อย่าง

๑. พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจมีรูปเป็นต้น เรียกกาม-
ฉันท.
๒. ปองร้ายผู้อื่น เรียกพยาบาท.
๓. ความที่จิตหตู่และเคลิบเคลิ้ม เรียกถีนมิทธะ.
๔. ฟุ้งซ่านและรำคาญ เรียกอุทธัจจกุกกุกจะ.
๕. ลังเลไม่ตกลงได้ เรียกวิจิกิจฉา.

อง. ปญจก. ๒๒/๗๒.

ขันธ ๕

กายกับใจนี้ แบ่งออกเป็น ๕ กอง เรียกว่าขันธ ๕ ๑. รูป

๒. เวทนา ๓. สัญญา ๔. สังขาร ๕. วิญญาณ.

ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันเป็นกายนี้ เรียกว่ารูป.
 ความรู้สึกอารมณ์ว่า เป็นสุข คือ สบายกายสบายใจ หรือเป็น
 ทุกข์ คือ ไม่สบายกายไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ คือ ไม่ทุกข์ไม่สุข เรียกว่า
 เวทนา.

ความจำได้หมายรู้ คือ จำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
 อารมณ์ที่เสกกับใจได้ เรียกว่า สัญญา.

เจตสิกธรรม คือ อารมณ์ที่เสกกับใจ เป็นส่วนดี เรียก กุศล
 เป็นส่วนชั่ว เรียก อกุศล เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว เรียก
 อัพยากฤต เรียกว่า สังขาร.

ความรู้อารมณ์ในเวลาเมื่อรูปมากระทบตาเป็นต้น เรียกว่า
 วิญญาณ.

ขั้นที่ ๕ นี้ ย่นเรียกว่า นาม รูป. เวทนา สัญญา สังขาร
 วิญญาณ รวมเข้าเป็นนาม รูปคงเป็นรูป.

อกิ. วิภค. ๓๕/๑

๑. ความคิด หรือเรื่องราวที่เรียกว่าธรรมหรือธรรมารมณ์... เรียกว่าสังขาร.

ฉกัถะ คือ หมวด ๖

การวะ ๖ อย่าง

ความเอื้อเฟื้อ ในพระพุทธเจ้า ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในความศึกษา ๑ ในความไม่ประมาท ๑ ในปฏิสันถาร คือต้อนรับปราศรัย ๑ ฤกษ์ควรทำการวะ ๖ ประการนี้.

อง. นกค. ๒๒/๓๖๕.

สาราณียธรรม ๖ อย่าง

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง เรียกสาราณียธรรม มี ๖ อย่าง คือ :-

๑. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุ สามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนช่วยกิจธุระของเพื่อนกัน ด้วยกาย มีพยาบาลภิกษุไข้เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา.
๒. เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุ สามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนช่วยในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยวาจา เช่นกล่าวสั่งสอนเป็นต้น ด้วยจิตเมตตา.
๓. เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุ สามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน.

๔. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณร ไม่หวังไว้บริโภคนำเฉพาะผู้เดียว.

๕. รักษาศีลบริสุทธฺ์เสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น.

๖. มีความเห็นร่วมกันกับภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน.

ธรรม ๖ อย่างนี้ ทำผู้ประพฤติกให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกัน และกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อง. นกค. ๒๒/๓๒๑.

อายตนะภายใน ๖

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. อินทรีย์ ๖ ก็เรียก.

ม. มุ. ๑๒/๕๖. อภ. วิภค. ๓๕/๘๕.

อายตนะภายนอก ๖

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คืออารมณ์ที่มาถูกต้องกาย ธรรม คืออารมณ์ที่เกิดกับใจ. อารมณ์ ๖ ก็เรียก.

ม. อุป. ๑๔/๔๐๑. อภ. วิภค. ๓๕/๘๕.

วิญญาณ ๖

อาศักรูปกระทบตา	เกิดความ ^๖ รุกรุ่น	เรียกจักขุวิญญาณ
อาศัยเสียงกระทบหู	เกิดความ ^๖ รุกรุ่น	เรียกโสตวิญญาณ
อาศัยกลิ่นกระทบจมูก	เกิดความ ^๖ รุกรุ่น	เรียกฆานวิญญาณ
อาศัยรสกระทบลิ้น	เกิดความ ^๖ รุกรุ่น	เรียกชีวหาวิญญาณ
อาศัยไฟถูรู้พะกระทบกาย	เกิดความ ^๖ รุกรุ่น	เรียกกายวิญญาณ
อาศัยธรรมเกิดกับใจ	เกิดความ ^๖ รุกรุ่น	เรียกมโนวิญญาณ.

ที. มหา. ๑๕/๓๔๔. อภิ. วิภงฺก. ๓๕/๘๕.

สัมผัส ๖

อายตนะภายในมีตาเป็นต้น อายตนะภายนอกมีรูปเป็นต้น
 วิญญาณมีจักขุวิญญาณเป็นต้น กระทบกัน เรียกสัมผัส มีชื่อตาม
 อายตนะภายในเป็น ๖ คือ :-

จักขุ	} สัมผัส.
โสต	
ฆานะ	
ชีวหา	
กาย	
มโน	

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔ ส. นิ. ๑๖/๔.

เวทนา ๖

สัมผัส^๖นั้นเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่
ทุกข์ไม่สุขบ้าง มีชื่อตามอายตนะภายในเป็น ๖ คือ :-

จักขุ	}	สัมผัส ^๖ สชาเวทนา.
โสต		
ฆานะ		
ชีวหา		
กาย		
มโน		

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔. ส. นิ. ๑๖/๔.

ธาตุ ๖

๑. ปฐวีธาตุ	คือ	ธาตุดิน.
๒. อาโปธาตุ	คือ	ธาตุน้ำ.
๓. เตโชธาตุ	คือ	ธาตุไฟ.
๔. วาโยธาตุ	คือ	ธาตุลม.
๕. อากาสธาตุ	คือ	ช่องว่างมีในกาย.
๖. วิญญานธาตุ	คือ	ความรู้ ^๖ อะไรได้.

ม. อุป. ๑๔/๑๒๕. อภ. วิภังค. ๓๕/๑๐๑.

สัตตกัธ คือ หมวด ๓

อุปหานิยธรรม ๗ อย่าง

ธรรมไม่เป็นที่ตึงแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ชื่อว่า อุปหานิยธรรม มี ๗ อย่าง คือ :-

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์.
 ๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุม ก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจสงฆ์จะต้องทำ.
 ๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้.
 ๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน.
 ๕. ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น.
 ๖. ยินดีในเสนาสนะป่า.
 ๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่เป็นสุข.
- ธรรม ๗ อย่างนี้ ตั้งอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นไม่มีความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว.

อริยทรัพย์ ๗

ทรัพย์ คือ คุณความดีที่มีในสันดานอย่างประเสริฐ เรียกว่า

อริยทรัพย์ มี ๗ อย่าง คือ :-

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ.
๒. สील รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย.
๓. หิริ ความละอายต่อบาปทุจริต.
๔. โอตตัปปะ สะดุ้งกลัวต่อบาป.
๕. พาหุสัจจะ ความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมามาก คือ จำทรงธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก
๖. จาคะ สละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปัน.
๗. บัญญา รอบรู้อะไรที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์.

อริยทรัพย์ ๗ ประการนี้ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก มีเงินทองเป็นต้น ควรแสวงหาไว้ให้มีในสันดาน.

อง. สตฺตถ. ๒๓/๕.

สัพปุริสธรรม ๗ อย่าง

ธรรมของสัตบุรุษ เรียกว่า สัพปุริสธรรม มี ๗ อย่าง คือ :-

๑. ฐมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่น รู้จักว่า สิ่งไหนเป็นเหตุแห่งสุข สิ่งไหนเป็นเหตุแห่งทุกข์.
๒. อตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่น รู้จักว่า สุขเป็นผลแห่งเหตุอันไหน ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันไหน.

๓. อุตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักตนว่า เราว่าโดยชาติตระกูลยศศักดิ์สมบัติบริวารความรู้และคุณธรรมเพียงเท่านี้ ๆ แล้วประพัตตนให้สมควรแก่ที่เป็นอย่างไรร.

๔. มัตตัญญูตา ความเป็นผู้ประมาณ ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบ และรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร.

๕. กาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้น ๆ.

๖. ปริสัจญูตา ความเป็นผู้จักประชุมชน และกิจการที่จะต้องประพัตตต่อประชุมชนนั้น ๆ ว่า หมั่นเมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจการอย่างนั้น จะต้องพูดอย่างนั้น เป็นต้น.

๗. ปุคคลปโรปรัญญูตา ความเป็นผู้จักเลือกบุคคลว่า ผู้เป็นคนดีควรคบ ผู้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น.

อง. สดตก. ๒๓/๑๑๓.

สัพฺปริสฺสธรรมอิก ๗ อย่าง

๑. สัตบุรุษประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ มีศรัทธา มีความละเอียดต่อบาป มีความกลัวต่อบาป เป็นคนไถยนไถยมาก เป็นคนมีความเพียร เป็นคนมีสติมั่นคง เป็นคนมีปัญญา.

๒. จะปรึกษาสิ่งใดกับใคร ๆ ก็ไม่ปรึกษาเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๓. จะคิดสิ่งใดก็ไม่คิดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.
๔. จะพูดสิ่งใดก็ไม่พูดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.
๕. จะทำสิ่งใดก็ไม่ทำเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.
๖. มีความเห็นชอบ มีเห็นว่าทำดีได้ชั่วได้ชั่วเป็นต้น.
๗. ให้ทานโดยเคารพ คือเอื้อเฟื้อแก่ของที่ควรให้ และผู้รับทาน
นั้น ไม่ทำอาการดูจงเกลียด.

นัย. ม. อุป. ๑๔/๑๑๒.

โพชฌงค์ ๗

๑. สติ	ความระลึกได้.
๒. ธัมมวิจยะ	ความสอดส่องธรรม.
๓. วิริยะ	ความเพียร.
๔. ปีติ	ความอิ่มใจ.
๕. บัณฑิติ	ความสงบใจและอารมณ์.
๖. สมาธิ	ความตั้งใจมั่น.
๗. อุpekขา	ความวางเฉย.

เรียกตามประเภทว่า สติสัมโพชฌงค์ไปโดยลำดับจนถึงอุpekขา-
สัมโพชฌงค์.

ส. มหา. ๑๕/๕๓.

อัฐกัณฐะ คือ หมวด ๘

โลกธรรม ๘

ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลกอยู่ และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตาม
 ธรรมนั้น เรียกว่าโลกธรรม. โลกธรรมนั้น ๘ อย่าง คือ มีลาภ ๑
 ไม่มีลาภ ๑ มียศ ๑ ไม่มียศ ๑ นินทา ๑ สรรเสริญ ๑ สุข ๑
 ทุกข์ ๑.

ในโลกธรรม ๘ ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ควร
 พิจารณาว่า สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มี
 ความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรรู้ตามที่เป็นอย่างจริง อย่าให้มันครอบงำ
 จิตได้ คืออย่ายินดีในส่วนที่ปรารถนา อย่ายินร้ายในส่วนที่ไม่
 ปรารถนา.

อง. อมฺสก. ๒๓/๑๕๗.

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘ ประการ

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนดย่อมใจ ๑.

เป็นไปเพื่อความประกอบทุกข์ ๑.

เป็นไปเพื่อความสะสมกองกิเลส ๑.

เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ ๑.

เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ คือมีแล้วอยาก

ได้นั้น ๑.

เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ๑.

เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ๑.

เป็นไปเพื่อความเลียงยาก ๑.

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอน

ของพระศาสดา.

ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ๑.

เป็นไปเพื่อความปราศจากทุกข์ ๑.

เป็นไปเพื่อความไม่สะสมกองกิเลส ๑.

เป็นไปเพื่อความอยากอันน้อย ๑.

เป็นไปเพื่อความสิ้นโดยยินดีด้วยของมีอยู่ ๑.

เป็นไปเพื่อความสงัดจากหมู่ ๑.

เป็นไปเพื่อความเพียร ๑.

เป็นไปเพื่อความเลียงง่าย ๑.

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของ

พระศาสดา.

อง. อฎฐก. ๒๓/๒๘๘.

มรรคมุ่งค์ ๘

๑. สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ ๔.

๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ ดำริจะออกจากกาม ๑

ดำรินอนไม่พยาบาท ๑ ดำรินอนไม่เบียดเบียน ๑.

๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือเว้นจากวจีทุจริต ๔.
 ๔. สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ คือเว้นจากกายทุจริต ๓.
 ๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากความเลี้ยงชีวิต

โดยทางที่ผิด.

๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือเพียรในที่ ๔ สถาน.
 ๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ คือระลึกในสติปัฏฐานทั้ง ๔.
 ๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ คือเจริญฌานทั้ง ๔.

ในองค์มรรคทั้ง ๘ นั้น เห็นชอบ ดำริชอบ สงเคราะห์เข้าไป
 ในปัญญาสิกขา. วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ สงเคราะห์
 เข้าในศีลสิกขา. เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจไว้ชอบ สงเคราะห์
 เข้าในจิตตสิกขา.

ม. มุ. ๑๒/๒๖. อภ. วิภงค. ๓๕/๓๑๗.

นวกะ คือ หมวด ๕

มละ คือ มลทิน ๕ อย่าง

โกรธ ๑ ลบหลู่บุญคุณท่าน ๑ ริษยา ๑ ตระหนี่ ๑ มายา ๑
 มกัถวต ๑ พุตปต ๑ มีความปรารถนาลามก ๑ เห็นผิด ๑.

อภ. วิภงค. ๓๕/๕๒๖.

ทศกะ คือ หมวด ๑๐

อกุศลกรรมบถ ๑๐

จัดเป็นกายกรรม คือทำด้วยกาย ๓ อย่าง

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง คือฆ่าสัตว์.
๒. อทินนาทาน ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการ
แห่งขโมย.
๓. กาเมสุ มิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม.

จัดเป็นวจีกรรม คือทำด้วยวาจา ๔ อย่าง

๔. มุสาวาท พูดเท็จ.
๕. ปิสุณาวาจา พูดส่อเสียด.
๖. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ.
๗. สัมผัปปลาปะ พูดเพ้อเจ้อ.

จัดเป็นมโนกรรม คือทำด้วยใจ ๓ อย่าง

๘. อภิชฌา โลภอยากได้ของเขา.
๙. พยาบาท ปองร้ายเขา.
๑๐. มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม.

กรรม ๑๐ อย่างนี้ เป็นทางบาป ไม่ควรดำเนิน.

กุศลกรรมบถ ๑๐

จัดเป็นกายกรรม ๓ อย่าง

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง.
๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย.
๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤตินิन्दในกาม.

จัดเป็นวจีกรรม ๔ อย่าง

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ.
๕. บิสุณาย วาจาเย เวรมณี เว้นจากพูดส่อเสียด.
๖. ผรุสสาย วาจาเย เวรมณี เว้นจากพูดคำหยาบ.
๗. สัมผัปปลาปา เวรมณี เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ.

จัดเป็นมโนกรรม ๓ อย่าง

๘. อนภิชณา ไม่โลภอยากได้ของเขา.
๙. อพยาบาท ไม่พยาบาทปองร้ายเขา.
๑๐. สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม.

กรรม ๑๐ อย่างนี้เป็นทางบุญ ควรทำเนน.

ที่. มห. ๑๐/๓๕๕. ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๘๔ ม. ม. ๑๒/๖๒๓.

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่าง

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน.
๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล.

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา.
๔. อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติก่อมตนแก่ผู้
ใหญ่.
๕. เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยชวนช่วยในกิจ
ที่ชอบ.
๖. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ.
๗. ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ.
๘. ธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม.
๙. ธัมมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม.
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม การทำความเห็นให้ตรง.

ศ. วิ. ๓/๒๕๖. อภิธมฺมคุดสงฺคหปาถิ. ๒๕. ตถฺยฎฺฐีกา. ๑๗๑.

ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ๑๐ อย่าง

๑. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า บัณฑิตเรามีเพศต่างจาก
คฤหัสถ์แล้ว อาการกิริยาใด ๆ ของสมณะ เราต้องทำอาการกิริยา
นั้น ๆ.
๒. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ความเลียงชีวิตของเรา
เนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลียงง่าย.
๓. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า อาการกายวาจาอย่างอื่น
ที่เราจะต้องทำให้ตชนไปกว่าน ยังมีอยู่อีก ไม่ใช่เพียงเท่านั้น.
๔. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ตัวของเราเองคิเตียน

ตัวเราเองโดยศีลได้หรือไม่.

๕. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ผู้รู้ใคร่ครวญแล้ว
ติเตียนเราโดยศีลได้หรือไม่.

๖. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพราก
จากของรักของชอบใจทั้งนั้น.

๗. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว
เราทำชักรักได้ชักรักได้ชั่ว.

๘. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้
เราทำอะไรอยู่.

๙. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรายินดีในสิ่งที่สังัดหรือ
ไม่.

๑๐. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า คุณวิเศษของเรามีอยู่
หรือไม่ ที่จะให้เราเป็นผู้ไม่เก้อเขินในเวลาเพื่อนบรรพชิตถามใน
กาลภายหลัง.

อ. ทส. ๒๔/๕๑.

นาถกรรมธรรม คือ ธรรมทำที่พึง ๑๐ อย่าง

๑. ศีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย.
๒. พากุศลจะ ความเป็นผู้ใดสดับตรับฟังมาก.
๓. กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มเพื่อนดีงาม.

๔. โสวจิตฺตทา ความเป็นผู้วางายสอหน่าย.
๕. กิงกรณียเยสุ ทักขตา ความขยันช่วยเอาใจใส่ในกิจธุระ
ของเพื่อนภิกษุสามเณร.
๖. ธัมมกามตา ความใคร่ในธรรมที่ชอบ.
๗. วิริยะ เพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติกความดี.
๘. สันโตษ ยินดีด้วยผ่านุงผ้าห่มอาหารที่นอนที่นั่งและยา
ตามมีตามได้.
๙. สติ จำการที่ได้ทำและคำที่พูดแล้วแม่นยำได้.
๑๐. ปัญญา รอบรู้ในกองสังขารตามเป็นจริงอย่างไร.

อจ. ทสธ. ๒๔/๒๗

กถาวัตถุ คือ ถ้อยคำที่ควรพูด ๑๐ อย่าง

๑. อปปีจนกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย.
๒. สันตุฏฐิกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้สันโตษยินดีด้วยปัจจัยตามมี
ตามได้.
๓. ปวีเวกกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้สังตกายสังคใจ.
๔. อสังสัคคกถา ถ้อยคำที่ชักนำไม่ให้ระคนด้วยหมู่.
๕. วิริยารัมภกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ปรารถนาคความเพียร.
๖. สีลกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล.
๗. สมาริกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้สงบ.

๘. บัญญาภคา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา.
 ๙. วิมุตติกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส.
 ๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดความรู้ความ
 เห็นในความที่ใจพ้นจากกิเลส.

อง. ทสก. ๒๔/๑๓๗.

อนุสสติ คือ อารมณัควรรระลึก ๑๐ ประการ

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า.
๒. ธัมมานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม.
๓. สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์.
๔. สีลานุสสติ ระลึกถึงศีลของตน.
๕. จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว.
๖. เทวทานุสสติ ระลึกถึงคุณที่ทำให้ตนเป็นเทวดา.
๗. มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน.
๘. กายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกาย ให้เห็นว่า ไม่งาม
 น่าเกลียดโสโครก.
๙. อานาปานสติ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก.
๑๐. อุปสมานุสสติ ระลึกถึงคุณพระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับ
 กิเลสและกองทุกข์.

วิ. ออนุสสติ. ปฐม. ๒๕๐.

ปกิณณกะ คือ หมวดเบ็ดเตล็ด

อุปกิเลส คือ โทษเครื่องเศร้าหมอง ๑๖ อย่าง

๑. อภิชฌาวิสมโลภะ ละโมภไม่สม่ำเสมอ คือความเพ่งเล็ง.
๒. โทสะ ร้ายกาจ.
๓. โกรธ โกรธ.
๔. อุปนาคะ ผูกโกรธไว้.
๕. มกฺขะ ลบลูกคุณท่าน.
๖. ปลาสะ ตีเสมอ คือยกตัวเทียมท่าน.
๗. อิสสา ริษยา คือเห็นเขาได้ดี ทนอยู่ไม่ได้.
๘. มัจฉริยะ ทรหื่น.
๙. มายา มารยา คือเจ้าเล่ห์.
๑๐. สาถะเยยะ โอ้อวด.
๑๑. ถัมภะ หัวค้อ.
๑๒. สारัมภะ แข่งดี.
๑๓. มานะ ถือตัว.
๑๔. อติมานะ ทุหมิ่นท่าน.
๑๕. มทะ มัวเมา.
๑๖. ปมาทะ เดินเลื้อย.

ม. ม. ๑๒/๒๖-๒๗, ๖๕.

๑. ในคัมภายาทสูตร (ม. ม. ๑๒-๒๖/๒๗) ข้อ ๑ ว่า โลภะ ข้อ ๒ ว่า โทสะ, ในวัฏฏุปมสูตร (ม. ม. ๑๒/๖๕) ข้อ ๑ ว่า อภิชฌาวิสมโลภะ ข้อ ๒ ว่า พยาปาทะ, นอกนั้นเหมือนกัน.

โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

สติปัฏฐาน ๔	(หน้า ๔๐).
สัมมัปปธาน ๔	(ปธาน ๔ หน้า ๓๗).
อิทธิบาท ๔	(หน้า ๓๗).
อินทรีย์ ๕	(หน้า ๔๖).
พละ ๕	(หน้า ๔๖).
โพชฌงค์ ๗	(หน้า ๕๕).
มรรคมีองค์ ๘	(หน้า ๕๗).

คหปฏิบัติ

จตุกกะ

กรรมกิลเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง.

๒. อทินนาทาน ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการ
แห่งขโมย.

๓. กาเมสุ มิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม.

๔. มุสาวาท พูดเท็จ.

กรรม ๔ อย่างนี้ นักปราชญ์ไม่สรรเสริญเลย.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๕๕.

อบายมุข คือ เหตุเครื่องนิบหนาย ๔ อย่าง

๑. ความเป็นนักเลงหญิง.

๒. ความเป็นนักเลงสุรา.

๓. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน.

๔. ความคบคนชั่วเป็นมิตร.

โทษ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประกอบ.

ขง. ยญจก. ๒๓/๒๕๖

ทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบ
กิจเครื่องเลี้ยงชีวิตที่ดี ในการศึกษาเล่าเรียนที่ดี ในการทำธุระหน้าที่
ของตนที่ดี.

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์
ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรรายก็ดี รักษาการงาน
ของตัว ไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี.

๓. กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว.

๔. สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กาลงทรพยทหาได้
ไม่ให้ผิดเคืองนัก ไม่ให้พุ่มพายนัก.

อง. อญจก. ๒๓/๒๕๔.

สัมปราษิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ภายนอก ๔ อย่าง

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ
เช่นเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น.

๒. สีสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือรักษากายวาจาเรียบร้อย
ดีไม่มีโทษ.

๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน เป็นการเฉลี่ยสุข
ให้แก่ผู้อื่น.

๑. ในบาลีใช้ว่า ธรรม ๔ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขในปัจจุบัน.

๒. ในบาลีใช้ว่า ธรรม ๔ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขในภายหน้า.

๔. บัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รั้งกบฏ บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น.

อง. อฎจก. ๒๓/๒๕๗.

มิตตปฏิรูป คือ คนเทียมมิตร ๔ จำพวก

๑. คนปอกลอก.
๒. คนตีแต่พูด.
๓. คนหัวประจบ.
๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย.

คน ๔ จำพวกนี้ ไม่ใช่มิตร เป็นแต่คนเทียมมิตร ไม่ควรคบ.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๕๕.

๑. คนปอกลอก มีลักษณะ ๔

- (๑) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว.
- (๒) เสียให้น้อย คิดเอาให้ได้มาก.
- (๓) เมื่อสมัยแก่ตัว จึงรับทำกิจของเพื่อน.
- (๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๕๕.

๒. คนตีแต่พูด มีลักษณะ ๔

- (๑) เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศรัย.
- (๒) อ้างเอาของที่ยังไม่มาปราศรัย.

- (๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้.
- (๔) ออกปากฟังมิได้.

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๐.

๓. คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔

- (๑) จะทำชั่วก็คล้อยตาม.
- (๒) จะทำดีก็คล้อยตาม.
- (๓) ต่อหน้าว่าสรรเสริญ.
- (๔) ลับหลังตั้งนินทา.

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๐.

๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย มีลักษณะ ๔

- (๑) ชักชวนดื่มหน้าเมา.
- (๒) ชักชวนเที่ยวกลางคืน.
- (๓) ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น.
- (๔) ชักชวนเล่นการพนัน.

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๐.

มิตรแท้ ๔ จำพวก

๑. มิตรมีอุปการะ.
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์.
๓. มิตรแนะประโยชน์.

๔. มิตรมีความรักใคร่.

มิตร ๔ จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ควรคบ.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๑.

๑. มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔

- (๑) บอingkันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว.
- (๒) บอingkันทรพยสมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว.
- (๓) เมอมภย เป็นทพงพานกไต.
- (๔) เมอมิธูระ ช่วยออกทรพยให้เกินกว่าที่ออกปาก.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๑.

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔

- (๑) ขยายความลับของตนแก่เพื่อน.
- (๒) ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย.
- (๓) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ.
- (๔) แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๑.

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔

- (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว.
- (๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี.
- (๓) ให้พงสงทยงไม่เคยพง.
- (๔) บอกทางสวรรคให้.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๑.

๔. มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ ๔

- (๑) ทุกข์ ๆ ท້วย.
- (๒) สุข ๆ ท້วย.
- (๓) โต้เถียงคนที่พูดตเคียนเพื่อน.
- (๔) รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน.

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๑๒.

สังคหวัตถุ ๔ อย่าง

๑. ทาน ให้บันสิ่งของ ๆ ตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้บัน.
 ๒. ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน.
 ๓. อัจฉจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.
 ๔. สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว.
- คุณทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้.

อง. จตุกก. ๒๐/๔๒.

สุขของกฤหัสถ์ ๔ อย่าง

๑. สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์.
๒. สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโลก.
๓. สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้.
๔. สุขเกิดแต่ประกอบภารงานที่ปราศจากโทษ.

อง. จตุกก. ๒๑/๔๕๐.

ความปรารถนาของบุคคลในโลกที่ได้สมหมายด้วยยาก ๔ อย่าง

๑. ขอสมบัติจึงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ.
๒. ขอยศจึงเกิดมีแก่เรากับญาติพวกพ้อง.
๓. ขอเราจงรักษาอายุให้ยืนนาน.
๔. เมื่อสิ้นชีพแล้ว ขอเราจงไปบังเกิดในสวรรค์.

อง. จตุกก. ๒๑/๗๕.

ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย มีอยู่ ๔ อย่าง

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา.
๒. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล.
๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยบริจาคทาน.
๔. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา.

อง. จตุกก. ๒๑/๘๔.

ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่นานไม่ได้ เพราะสถาน ๔

๑. ไม่แสวงหาพัสตุที่หายแล้ว.
๒. ไม่บูรณะพัสตุที่คร่ำคร่า.
๓. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคนสมบัติ.
๔. ตั้งสตรหรือบุรุษทุกศัลให้เป็นแม่เรือนพ่อเรือน.

ผู้หวังจะดำรงตระกูลควรเว้นสถาน ๔ ประการนี้เสีย.

อง. จตุกก. ๒๑/๓๓๖.

ธรรมของมรณาส ๔

๑. สัจจะ สัตย์ซื่อแก่กัน.
๒. ทมะ รู้จักข่มจิตของตน.
๓. ขันติ อุตทน.
๔. จาคะ สละให้มันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้มัน.

ส. ส. ๑๕/๓๑๖.

บัญญัติ

ประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕ อย่าง

แสวงหาโภคทรัพย์ได้โดยทางที่ชอบแล้ว

๑. เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข.
๒. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข.
๓. นำบักอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่าง ๆ.
๔. ทำผล ๕ อย่าง คือ
 - ก. ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ.
 - ข. อติถิพลี ต้อนรับแขก.
 - ค. ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย.

- ฆ. ราชพลี ถวายเป็นหลวง มีภาชีอากรเป็นต้น.
- ง. เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวตา.
- ๕. บริจาคทานในสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ.

อง. ปญจก. ๒๒/๔๘.

ศีล ๕

- ๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป.
- ๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้
ด้วยอาการแห่งขโมย.
- ๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติผิดในกาม.
- ๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ.
- ๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากดื่มนำเมา
คือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท.

ศีล ๕ ประการนี้ คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นนิตย์.

อง. ปญจก. ๒๒/๒๒๖.

มิจฉาเวชชา คือการกำขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง

- ๑. กำขายเครื่องประหาร.
- ๒. กำขายมนุษย์.
- ๓. กำขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร.
- ๔. กำขายนำเมา.

๕. คำขายยาพิษ.

การค้าขาย ๕ อย่างนี้ เป็นข้อห้าม อุบาสกไม่ให้ประกอบ.

อง. ปญจก. ๒๒/๒๓๒.

สมบัติของอุบาสก ๕ ประการ

๑. ประกอบด้วยศรัทธา.
๒. มีศีลบริสุทธิ์.
๓. ไม่ถือมงคลต้นข้าว คือเชือกกรรม ไม่เชื่อมงคล.
๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา.
๕. บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา.

อุบาสกพึงตั้งอยู่ในสมบัติ ๕ ประการ และเว้นจากวิบัติ ๕ ประการ ซึ่งวิปริตจากสมบัตินั้น.

อง. ปญจก. ๒๒/๒๓๐.

นั้กกะ

ทิส ๖

๑. ปุ่รทัตถิมทิส คือทิสเบื้องหน้า มารดาบิดา.
๒. ทักขินทิส คือทิสเบื้องขวา อาจารย์.
๓. บัจฉิมทิส คือทิสเบื้องหลัง บุตรภรรยา.

๔. อุตฺตรทิส คือทิสเมืองซ้าย มิตร.
๕. เหฏฐิมทิส คือทิสเบื้องต่ำ บ่าว.
๖. อปริมทิส คือทิสเมืองบน สมณพราหมณ์.
ที่. ปาฏิ ๑๑/๒๐๒.

๑. ปุรัตถิมทิส คือทิสเบื้องหน้า มารดาบิดา บุตรพึงบำรุง
ด้วยสถาน ๕.

- (๑) ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ.
(๒) ทำกิจของท่าน.
(๓) ดำรงวงศ์สกุล.
(๔) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก.
(๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๓.

มารดาบิดาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕

- (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว.
(๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี.
(๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา.
(๔) หาภรรยาที่สมควรให้.
(๕) มอบทรัพย์ให้ในสมัย.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๒

๒. ทักขิณทิส คือทักขิณเืองขวา อาจารย์ ศิษย์พึงบำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ด้วยลูกขนิยนรับ.
- (๒) ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้.
- (๓) ด้วยเชื้อฟ่ง.
- (๔) ด้วยอุปัฏฐาก.
- (๕) ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๓.

อาจารย์ได้รับบำรุงจนแล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕

- (๑) แนะนำดี.
- (๒) ให้เรียนดี.
- (๓) บอกศิลปให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง.
- (๔) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง.
- (๕) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (คือจะไปทางทิศไหน ก็ไม่คอยยาก).

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๔.

๓. บัจฉิมทิส คือทักขิณเืองหลัง ภรรยา สามพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา.
- (๒) ด้วยไม่คูหมิ่น.
- (๓) ด้วยไม่ประพฤติกดลวงใจ.

- (๔) ค้ำยมอบความเป็นใหญ่ให้.
- (๕) ค้ำยให้เครื่องแต่งตัว.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

ภรรยาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕

- (๑) จัดการงานดี.
- (๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัวดี.
- (๓) ไม่ประพฤติกดล่วงใจผัว.
- (๔) รักษาทรัพย์ที่ผัวหามาได้ไว้.
- (๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

๔. อุตตรทิส คือทิศเบื้องซ้าย มิตร กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ค้ำยให้บั้น.
- (๒) ค้ำยเจรจาถ้อยคำไพเราะ.
- (๓) ค้ำยประพฤติกุศลประโยชน์.
- (๔) ค้ำยความเป็นผู้มตนมสมอ.
- (๕) ค้ำยไม่แกลังกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

มิตรได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๕

- (๑) รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว.

- (๒) รักษาทรัพย์สินของมิตรผู้ประมาทแล้ว.
- (๓) เมื่อมภย เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้.
- (๔) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ.
- (๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๕.

๕. เหมฐิมทิส คือทิศเบื้องต่ำ บ่าว นายพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง.
- (๒) ด้วยให้อาหารและรางวัล.
- (๓) ด้วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้.
- (๔) ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน.
- (๕) ด้วยปล่อยในสมัย.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๕.

บ่าวได้รับบำรุงจนนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕

- (๑) ลุกขึ้นทำการงานก่อนนาย.
- (๒) เลิกการงานทีหลังนาย.
- (๓) ถือเอาแต่ของทีนายให้.
- (๔) ทำการงานให้ดีขึ้น.
- (๕) นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่อื่น ๆ.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๕.

๖. อุปริมทิส คือทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์ กุลบุตรพึง
บำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ด้วยกายกรรม คือทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา.
- (๒) ด้วยวจีกรรม คือพูดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา.
- (๓) ด้วยมโนกรรม คือคิดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา.
- (๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่เบียดประทุ คือมิได้ห้ามไม่ให้เข้าบ้าน
เรือน.
- (๕) ด้วยให้อามิสทาน.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๕.

สมณพราหมณ์ได้รบบำรุงจนแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตร

ด้วยสถาน ๖

- (๑) ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว.
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี.
- (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม.
- (๔) ให้ได้พึงสันทงไม่เคยพัง.
- (๕) ทำสิ่งที่เคยพังแล้วให้แจ่ม.
- (๖) บอกทางสวรรค์ให้.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๕.

อธิบายमुख คือเหตุเครื่องนิบหાય ๖

๑. ตึมน้ำเมา,
๒. เทยวกลางคีน.
๓. เทยวคุกการเลน.
๔. เล่นการพนัน.
๕. กบคนชั่วเป็นมิตร.
๖. เกยจคร้านทำการงาน.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๕๖.

๑. ตึมน้ำเมา มีโทษ ๖

- (๑) เสียทรัพย์.
- (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท.
- (๓) เกิดโรค.
- (๔) ต้องตีเตียน.
- (๕) ไม่รู้จักอาย.
- (๖) ทอนกำลังปัญญา.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๕๖.

๒. เทยวกลางคีน มีโทษ ๖

- (๑) ชื่อว่าไม่รักษาตัว.
- (๒) ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย.
- (๓) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ.

- (๔) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย.
- (๕) มักถูกใส่ความ.
- (๖) ได้รับความลำบากมาก.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๑๖๕.

๓. เทียวดูการเล่น มีโทษตามวัตถุที่ไปดู ๖

- (๑) รำที่ไหนไปทีนั้น.
- (๒) ขับร้องที่ไหนไปทีนั้น.
- (๓) คีตสตีเป่าที่ไหนไปทีนั้น.
- (๔) เสภาที่ไหนไปทีนั้น.
- (๕) เพลงที่ไหนไปทีนั้น.
- (๖) เด็ดเทิงที่ไหนไปทีนั้น.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๑๖๖.

๔. เล่นการพนัน มีโทษ ๖

- (๑) เมื่อชนะยอมก่อเวร.
- (๒) เมื่อแพ้ย่อมเสียทรัพย์ที่เสียไป.
- (๓) ทรัพย์ยอมนิบหายไป.
- (๔) ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ.
- (๕) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน.
- (๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๑๖๗.

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่คบ ๖

- (๑) นำให้เป็นนักเลงการพนัน.
- (๒) นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้.
- (๓) นำให้เป็นนักเลงเหล้า.
- (๔) นำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม.
- (๕) นำให้เป็นคนหลงเขาซึ่งหน้า.
- (๖) นำให้เป็นคนหัวไม้.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๕๗.

๖. เกียรติร้ายทำการงาน มีโทษ ๖

- (๑) มักให้อ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำการงาน.
- (๒) มักให้อ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำการงาน.
- (๓) มักให้อ้างว่า เวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำการงาน.
- (๔) มักให้อ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำการงาน.
- (๕) มักให้อ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำการงาน.
- (๖) มักให้อ้างว่า ระบายนัก แล้วไม่ทำการงาน.

ผู้หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ พึงเว้นเหตุเครื่องฉิบหาย ๖

ประการ^{๕๘}เสีย.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๕๗.

พิมพ์ที่ ร. พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร ๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน ถนนพระปกเกล้า กรุงเทพมหานคร โทร. ๒๕๕๑๑
นายพิมพ์ สุวิทย์ คุ้มทรัพย์ พิมพ์ที่กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๕๓